

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURA

POVÍDKOVÁ KNIHA JANA BALABÁNA PRÁZDNINY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nikola Budínová

Specializace v pedagogice

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Věra Zelenková

Plzeň 2017

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, červen 2017

.....

Nikola Budínová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Věře Zelenkové za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Jan Balabán	7
1.1 Biografie.....	7
1.2 Bibliografie	14
2 Literárněvědná východiska	18
2.1 Literární postava	18
2.2 Vypravěč a fokalizace	19
2.3 Motiv	19
2.4 Existencialismus.....	20
3 Prázdniny	21
3.1 Kompoziční postupy	21
3.2 Téma postavy a vypravěče	26
3.2.1 Téma postavy	26
3.2.2 Téma vypravěče	31
3.3 Motivická výstavba díla	34
3.4 Obrazná pojmenování a přirovnání.....	39
3.5 Symbolika z bible.....	41
3.5.1 Symbolika čísel z bible	41
3.5.2 Symbolika jmen z bible.....	44
Závěr	46
Resumé.....	48
Použitá literatura a zdroje	49

Úvod

Jan Balabán, jehož dílo bude v předkládané práci analyzováno, se ve svých knihách zaměřoval na reálné situace všedních životů obyčejných lidí. Do svých povídek či románů zakomponoval i vlastní zkušenosti, týkající se například návštěvy Ameriky nebo samotný život v Ostravě a jejím okolí.

Autora na začátku práce představíme v biografické kapitole, k čemuž nám z velké části poslouží rozhovory z periodik či televizních dokumentů a sborník vzpomínek s názvem *Honzo, ahoj!*, který po Balabánově úmrtí vytvořili jeho přátelé a rodina. Poté budeme věnovat kapitulu stručnému vysvětlení vybraných termínů, které budeme v práci potřebovat. K tomu účelu bude použita sekundární odborná literatura. V nejrozsáhlejší části práce se zaměříme na vlastní analýzu sbírky povídek *Prázdniny*, která je například Jaroslavem Žilou, Balabánovým spolužákem z gymnázia, považována za nejlepší povídkovou knihu.

Jsme si vědomi toho, že námi analyzovaná kniha povídek se objevuje již ve starších pracích, neboť po Balabánově nečekaném úmrtí se o jeho tvorbu projevil zvýšený zájem. Ve většině případů se jedná o analýzu vybraných jevů v rámci všech autorových děl (*Prozaik Jan Balabán*¹, *Povídkové soubory Jana Balabána*², *Povídkový román Jana Balabána*³). Pouze výjimečně se autoři diplomových prací zaměřují jen na jeden motiv (*Topos města v díle Jana Balabána*⁴). My se však budeme citovanou knihou zabývat ryze v rámci jejího obsahu, neboť na rozdíl od většiny Balabánových próz tato patří ke knihám, které nebyly samostatně interpretovány.

Naším cílem je pokusit se o analýzu vybraného díla vzhledem k jednotlivým vybraným aspektům. V první řadě se zaměříme na kompoziční výstavbu povídek. Dále se budeme zajímat o užitá obrazná pojmenování a jejich interpretaci v textu. Pojednáme o využitých vyprávěcích situacích a hlavních postavách. Budeme si také všimnout hlavních, nosných motivů v rámci celé sbírky. Ve vlastní analýze se mimo jiné zaměříme na symboliku čísel a křestních jmen v biblickém pojetí. Domníváme se, že najdeme jistou

¹ BEDNAŘÍKOVÁ, K. *Prozaik Jan Balabán*. Olomouc, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky.

² ELIÁŠOVÁ, J. *Prozaik Jan Balabán*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Ústav české literatury a knihovnictví.

³ VELEHRADSKÁ, J. *Povídkový román Jana Balabána*. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Katedra literární kultury a slavistiky.

⁴ VODVÁŘKOVÁ, B. *Topos města v díle Jana Balabána*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Ústav české literatury a knihovnictví.

podobnost povídkových postav s postavami biblickými a že i jednotlivá čísla v textech budou mít své vícevýznamové opodstatnění. Balabánova rodina, jak se zmíníme dále v biografické kapitole, totiž patří k evangelické církvi, která se více opírá o bibli a její výklad.

1 Jan Balabán

Český prozaik Jan Balabán se stal uznávaným spisovatelem současné české literatury. V jeho prozaických dílech je nahlíženo na jednotlivé lidské osudy v jejich tragické rovině. Postavy jsou nejčastěji zachycovány s pocity prázdnoty, marnosti, s nastupující krizí středního věku nebo se snaží vyjasnit si osobní existenciální otázky. Kromě vlastních prozaických děl a dramát se Jan Balabán věnoval překladatelství a publicistice.

1.1 Biografie

Jan Balabán se narodil 29. ledna 1961 v Šumperku.⁵ Začátkem šedesátých let se rodina přestěhovala do Ostravy, „*ocelového srdce republiky*“.⁶ Se svým, o pět let starším, bratrem Danielem trávili prázdniny u příbuzných ve Sněžném na Moravě. Často pobývali na faře, kde byl jejich dědeček, zvaný „Dědý“, a strýc farářem. Čas trávili se svými bratrance nejraději na půdě fary vyprávěním historek, vrháním nožů či jinými činnostmi. Byl to takový „*dětský ráj*“, jak vypráví jeden z Balabánových bratrance Daniel Pfann ve sborníku *Honzo, ahoj!*, který byl vytvořen ze vzpomínek, obrázků a fotografií Balabánových přátel, bývalých spolužáků, učitelů a blízkých k jeho nedožitým padesátým narozeninám.⁷ Ze zmíněné publikace je také patrné, že Jan Balabán projevoval literární sklony již v dětství. Ve svých třinácti letech si psal deník prázdninových činností, který doplňoval barevnými obrázky.⁸ Sám o sobě v dokumentu České televize řekl: „*Potřebu psát jsem pociťoval vlastně už od dětství a napřed jsme s bratrem měli společnou zálibu v malování a v kreslení, což já jsem posléze opustil a dostal jsem se nějak k tomu slovu.*“⁹ Také dodal, že je to zapříčiněno možná tím, že byl bratr po výtvarné stránce lepší. V prvních pokusech psaní byl ovlivněn knihou *Lovci mamutů* od Eduarda Štorcha, ke které si dopisoval další díly. Postupem času ho oslovila poezie, publicistika a postupně rozšiřoval svou románovou a povídkovou tvorbu.¹⁰

⁵ CHUCHMA, J. *Jan Balabán*. [online] [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.janbalaban.cz/biografie-4.html>

⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů*. Praha: Kalich, 2011, s. 23.

⁷ Tamtéž s. 14, 15.

⁸ Tamtéž s. 166-186.

⁹ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

¹⁰ Tamtéž.

Základní školu navštěvoval v místě bydliště, na sídlišti Hrabůvka, které bylo vystavěno pro zaměstnance vítkovické železárenské továrny. Toto období nebylo snadné, cítil ve škole jistý „teror“ a „trápení dětí“ učitelkami, kterými zde byly, jak řekl, takové „narychlo aprobované družinářky“, které měly daleko k taktu a výchovné slušnosti, když se mu ony samy vysmívaly slovy: „Balabán je pobožný, to je legrační.“¹¹ Toto jejich chování dělalo na Jana Balabána dojem, jako by tam musely učit za trest. Svým způsobem se ve svých knihách těmto ženám „pomstil“, označoval je původními jmény a tušil, že si je lidé, kteří na stejnou školu v minulosti také docházeli, spojí s konkrétní osobou. „Já ve svých knihách nechávám původní jména jenom těm sviním, aby se o nich lidi dozvěděli, ale ostatním je ze zbabělosti nebo ohledu měním.“¹² Sám zde také dodal, že se za tuto svou pomstychtivost stydí.

Na ostravském Matičním gymnáziu, kde studoval v letech 1976-1980, ho oslovila poezie.¹³ Stále si psal do svých deníků, ve kterých se začaly objevovat protikomunistické básničky a sarkastické texty. Již v té době se mezi hlavními motivy textů začal objevovat motiv smrti: „*Doufám, že se cítíš lépe, teď, kdy slunce svítí na tvůj hrob. Modrý vítr už fouká do tvých vlasů. Táhne tě nahoru. Letíš dál a dál v peří modrého větru. Z šedi vykvétá láska.*“¹⁴ Na gymnáziu také poznal svou první ženu, Helenu Šimelovou. Po gymnáziu začal dojíždět do Olomouce na Univerzitu Palackého, kde studoval český a anglický jazyk.¹⁵ Zde také potkal Blanku Kostřicovou, se kterou navázal pevné přátelství plné vzájemné podpory a naslouchání. Balabánova spolužačka ho popisuje jako diskutéra, ironika, polemika a výborného upřímného studenta, který jako by už všechno tak nějak věděl.¹⁶ Jan Balabán dokončil studium na univerzitě roku 1985, nechtěl být učitelem, a proto se stal technickým překladatelem v železárně Vítkovice.¹⁷

¹¹ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

¹² Tamtéž.

¹³ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 36.

¹⁴ SASÍNOVÁ, P. *Doufám, že se cítíš lépe*. Krásná Ostrava. [online] 21. 3. 2017. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2015/03/KROS-08_web.pdf

¹⁵ SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán*. Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>

¹⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 43.

¹⁷ SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán*. Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>

Podílel se na časopisech *Landek* a *Odvrácená strana měsíce*. Také spoluzakládal výtvarnou skupinu *Přírození*. „*Měli jsme takovou představu, že je hrozně důležitý, vytvářet nějaký společenství, který funguje na jiném principu, než na tom hnusu komunistickém, na takovém tom už umírajícím hnusu.*“¹⁸ Tento despekt k režimu byl zapříčiněn i vědomím, že „musel“ nezbytně patřit k SSM, aby mohl na rozdíl od svých bratranců studovat. Cítil se tím, jak sám řekl, tak nějak vinen.¹⁹ Mimo jiné přispíval svými sloupky do časopisu *Respekt*.²⁰ K další umělecké stránce, pro kterou měl cit, patřilo fotografování přírody a hřbitovních scénérií. Rád se procházel přírodou, všímal si neobvyklých kamenů, stromů. Krajinu nevnímal jen jako kulisu, ale jako život podobný tomu našemu životu lidskému.²¹ Líbil se mu pohled do krajiny, horizont, kopce a hory.²² Silným momentem pro Jana Balabána bylo narození jeho dvou dětí. Měl pocit úplnosti, vyššího smyslu života. Syn Lukáš mu byl inspirací i pro tvorbu básní, které recitoval spontánně své ženě.²³

V roce 1984 pobýval dva měsíce ve Skotsku na studijním pobytu, později v devadesátých letech strávil několik měsíců u tety v Kanadě a USA. I tato zkušenost ho ovlivnila a inspirovala jeho díla, ve kterých se prostředí zámořského kontinentu také objevuje. Ostravu měl rád, sžil se s jejím prostředím, s její „ostravskou mluvou“ a často její prostředí zapojoval do svých děl. Dokázal znalecky popisovat opuštěné průmyslové objekty zarostlé konkrétním a přesně popsáním býlím, málo dýchatelnou, mlžnou či smogovou atmosférou.²⁴ Byl zaujat i tím, jak je poddolovaná Ostrava vlastně vrstevnatá, uvědomoval si, že tyto podzemní prostory jsou ve svých patrech daleko větší a rozsáhlejší než Ostrava sama.²⁵

¹⁸ VŠELIHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

¹⁹ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 43, 88.

²⁰ CHUCHMA, J. *Jan Balabán*. [online] [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.janbalaban.cz/biografie-4.html>

²¹ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 134-140, 84.

²² VŠELIHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

²³ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 154.

²⁴ Tamtéž s. 41.

²⁵ FRANTIŠKÁN, M. *Čtenářský deník...Možná že odcházíme*. Čtenářský deník. Dokument 2008. [online] 19. 1. 2008. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik/308292320020002-ctenarsky-denik-mozna-ze-odchazime/>

Balabánovým nejčastějším a nejocetovanějším žánrem je existenciální povídka. Za svou sbírku *Možná, že odcházíme* (2004) získal ocenění *Magnesia Litera* a tato sbírka také vyhrála anketu *Knihy roku 2004 z Lidových novin*.²⁶ Sám přiznal v rozhovoru pro Českou televizi: „Povídkou jsem fascinován. To je pro mě podstatný žánr. (...) Zabývám se existenciální úzkostí a je to možná jedním z motivů, proč píšu. Kdybych byl velmi spokojen, možná bych nic nepsal.“²⁷ Jeho přítel Pavel Šmíd napsal: „Hodně psal, to znamená, potřeboval zpracovat to všechno, co se v něm hromadilo a hromadilo se toho hodně.“²⁸ Jeho díla se ocitají na hranici mezi románem a povídkou. Z povídek se plynule stává jeden velký román a románové dílo je naopak děleno na kapitoly takovým způsobem, že se zdá být spíše povídkovou sbírkou. „Pořád hledám cosi na přechodu mezi malým a velkým vyprávěním.“²⁹

Jan Balabán je také unikátní tím, jak ve svých dílech silně pojímá ženské postavy. Vysvětloval to tak, že zaměřuje svůj zájem na „TO“, co je jiné, mimo něj, protože „TO“ nemůže být, ale chce „TO“ pochopit. Bere v potaz rozdíly obou pohlaví ve smyslu výskytu dvou principů, animu i animy³⁰, v každém z lidí.³¹ V námi vybrané povídkové knize se například objevuje postava Dany (*Prázdniny*), která je považována za „první Balabánovu mimořádně zdařilou, vnitřně přesvědčivě uchopenou ženskou postavu.“³²

Balabánovy postavy jsou, podle jeho slov, často považovány za ztroskotance, s čímž výrazně nesouhlasil. Uvědomoval si, že spisovatel vydává svědectví o tom, jak lidé žijí, považoval za povinnost psát pravdu a nevymýšlet si. „(...) a kde to vidíte ty šťastný, nedepresivní lidi, kterým je třeba osmačtyřicet?!“³³ „Takže když se s tou samotou setkává vnitřně a vidí ji kolem sebe (spisovatel), vidí zabrzděnou komunikaci a neschopnost

²⁶ IWASHITA, D. *S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdinech, samotě a „nulovém stupni naděje“*.

LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu

²⁷ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

²⁸ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj! setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám* 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 96.

²⁹ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

³⁰ Anima a animus – tyto dva pojmy podle C. G. Junga představují v člověku přítomnost archetypu druhého pohlaví.

³¹ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

³² KOSTŘICOVÁ, B. *Sestupy a naděje Jana Blabána*. Olomouc: Civipolis, 2013, s. 57.

³³ VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

*s někým být i s nikým nebýt u mladých i starých, tak se to do jeho díla dostává jako téma.*³⁴

Témata pro své knihy si údajně nijak nepřipravoval. Podle něho tu příběhy s lidmi existují pořád, člověk se jen přizpůsobí již hotovému kusu života a snaží se v něm udržet. On se poté na tyto příběhy a témata spustí jako pták na kořist.³⁵

Jeho univerzitní učitel Josef Jařab o něm vypovídá jako o studentovi, jenž rád četl autory, kteří čtenáře vtahovali i do samotného tvůrčího procesu děje (např. Hemingway, Vonnegut, Faulkner a jiní.), a jejichž čtením se pak sám učil psát.³⁶ Ještě i na počátku jednadvacátého století pociťoval upřímnou radost z toho, že mu kniha vyšla a někdo si ji mohl přečíst. „*Pořád vnímám jako nesamozřejmé, že můžeme vydávat knihy (...). Žil jsem třicet let v představě, že se to nedá a ,nebude dát‘.*“ Zároveň přiznává, že nedoporučuje být jako autor ke čtenářům nějak ohleduplný, co se jednoduchosti textu týče. Ztotožňuje se totiž s názorem svého učitele překladu v železárenském podniku Julia Freundlicha, že se člověk blbým nerodí, ale stává se jím během svého života. A Jan Balabán jako autor chce být naprosto přesný, protože to, co sdělí čtenáři prostřednictvím psaní, je to nejlepší, co je schopen říct.³⁷ Čtenáře, pro které psal, vnímal ve stejně důležité pozici jako samotnou knihu. Bez čtenáře by podle něj knihy neměly smysl.

Sám autor se v rozhovoru pro *Lidové noviny* vyjádřil, že se snaží jít dál od autobiografičnosti, přesto se v jeho dílech s těmito prvky často setkáváme.³⁸ V povídkách i románech můžeme najít např. značné zmínky o evangelické církvi, což koresponduje s předchozí domněnkou o výskytu autobiografických prvků v textech. „*Taková pacientka, brýle, sponka na spánku, skromný protestantský úsměv.*“³⁹ „*Poslouchat faráře, konfidenta minulého režimu, který už je zase prelátem a přežvykuje evangelium jako žvýkačku bez cukru.*“⁴⁰ Hlavní postavy děje v Boha pevně věří, nebo se naopak snaží

³⁴ IWASHITA, D. *S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdinech, samotě a „nulovém stupni naděje“.*

LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu

³⁵ VŠELIČOVÁ, P. *Jan Balabán.* iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

³⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů.* Praha: Kalich, 2011, s. 41.

³⁷ IWASHITA, D. *S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdinech, samotě a „nulovém stupni naděje“.*

LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu

³⁸ Tamtéž.

³⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny.* Brno: Host, 2007, s. 5.

⁴⁰ Tamtéž. s. 18.

vysvětlit samy sobě vlastní nejistotu víry v něj. „(...) v *Boha, který v textech nevystupuje v pozici ochránce, ale častěji v roli hluchého partnera v tázání postav.*“⁴¹ Sám Jan Balabán pocházel z českoobratské evangelické rodiny. Jak jsme se zmínili výše, již v dětství navštěvoval o prázdninách se svými příbuznými faru ve Sněžném, v Ostravě tomu nebylo jinak. Rodina docházela pravidelně do vítkovického evangelického sboru společně s rodinou Vlasákových. U této rodiny se také často scházeli a v důsledku konfirmace jejich syna pronesl Jan Balabán tato slova: „*Křesťanství kultivuje už přes tisíc let naši civilizaci. Světlo evangelia se předává z generace na generaci. (...) Proto jsem křesťan, že chci vědomě patřit k tomu proudu světla.*“⁴² Zřejmě i kvůli víře nesl hůře rozvod se svou první ženou. Poznamenal ho natolik, že se téma rozpadu manželství a složitých partnerských vztahů ocitá i v jeho knihách. V díle *Prázdniny* (1998) je tematika vztahových krizí prostoupena celou sbírkou. (V mnohých povídkách také najdeme silný vliv alkoholu na život postav.)

Spisovatel při psaní příběhů často myslel na někoho konkrétního, známého, obvykle i na svou ženu (druhou). Jeho žena se v bulletinu *Krásná Ostrava* zmiňuje o vlastním pocitu z této skutečnosti. „(...) *vždycky mě trochu rozčilovalo, že vidím za mnohými jeho literárními postavami konkrétní lidi včetně sebe. Rozptylovalo mě to a říkala jsem si, že úplně cizí člověk má z toho čtení lepší prožitek.*“⁴³

Přebíral historky, které někde zaslechl nebo byl přímo u jejich zrodu, a zapracoval je do svých děl. Stále si zapisoval jakékoliv myšlenky, hovory cizích lidí, zajímavé situace apod.⁴⁴ „*Janovy povídky se zabývají opravdu tím, co důvěrně znal, prostředím rodiny, církevního sboru, města, v němž žil.*“⁴⁵ Výrazně autobiografická byla poslední kniha *Zeptej se táty* (2010), do které se promítla smrt jeho otce MUDr. Daniela Balabána.

Osobnost Jana Balabána by se podle výroků jeho rodiny a přátel dala označit za upřímnou, čestnou, váženou, s důrazem k pravdě. Balabánova dcera vzpomíná, jak byla se svým bratrem vychovávána k pravdomluvnosti. „*Lhaní netoleroval nikde. (...) Když*

⁴¹ ŘÍHOVÁ, Z. *Jan Balabán: prozaik, publicista a překladatel.* [online] 30. 12. 2015. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639>

⁴² IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám* 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 29, 30.

⁴³ SASÍNOVÁ, P. *Doufám, že se cítíš lépe.* Krásná Ostrava. [online] 21. 3. 2017. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2015/03/KROS-08_web.pdf

⁴⁴ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám* 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 162.

⁴⁵ Tamtéž s. 27.

jsem mu lhala, necítla jsem se špatně kvůli tomu, že dělám něco nesprávného, ale kvůli tomu, že jsem tátu zklamala.“⁴⁶ Bral věci vážně a už od svých osmnácti let, ne-li dříve, neměl rád formalitu, pošetilost a povrchnost, čímž nabýval i u starších lidí úcty, autority a vážnosti.⁴⁷ Mladšímu příteli Janu Vlasákovi se na druhou stranu zdál až moc přísný, ačkoliv ho měl velmi rád a vážil si ho, cítil k němu tak trochu respekt a vnímal ho spíše jako svůj nedosažitelný vzor. Kvůli tomu se více kamarádil s jeho starším bratrem Danielem, se kterým mohl chodit do hospody a nemusel se bát například si před ním zakouřit. Postupem času ale i vztah obou Janů dostal podobu kamarádství.⁴⁸ Balabán si své přátele sám pečlivě vybíral. S člověkem, který by u něho pozbyl vážnosti, by se nebavil. Svým dětem vštěpoval přísloví: „*Kráva je nebezpečná zezadu, žena zepředu a blbec ze všech stran.*“ a dodával radu: „*Neztrácejte čas s blbcem! (...) Jestliže do vztahu dáváte vše, sebe sama, musíte mít v druhého člověka důvěru, pokud je to blbec, nemá to cenu.*“⁴⁹

Když Jan Balabán 23. 4. 2010⁵⁰ zemřel, jeho přátelé a známí pocítili kromě smutku i pocit prázdného místa po autorovi, který uspěl na uměleckém poli i za tak těžkých podmínek jako je život v průmyslové Ostravě.⁵¹ Přítel Petr Hruška měl Jana Balabána a jeho tvorbu spojenou se silným úsilím a intenzitou, se kterými vznikaly všechny jeho knihy. „*Opravdovost a intenzita (...), která mi teď tak často chybí v tom opatrném a vlažném šplouchání, jímž tak rád ubíhá náš zbývající čas.*“⁵² Biografii autora zakončíme doslovným zněním zápisu převzatého od Petry Sasínové, který si měl napsat během dopisování svého posledního díla *Zeptej se táty* (2010). „*Tohle píšu zoufalý a opilý... Cítím se blízko smrti. V padesáti letech se dá umřít, já se toho nebojím. Ale chtěl bych tady ještě být, něco vidět, něco napsat! Ale možná, že mě tu už není potřeba, že nic dobrého životu nepřidám, že mi říká Get out!*“⁵³

⁴⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 159.

⁴⁷ Tamtéž s. 30.

⁴⁸ Tamtéž s. 34, 35.

⁴⁹ Tamtéž s. 159.

⁵⁰ SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán*. Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>

⁵¹ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 233.

⁵² IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 54.

⁵³ SASÍNOVÁ, P. *Doufám, že se cítíš lépe*. Krásná Ostrava. [online] 21. 3. 2017. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2015/03/KROS-08_web.pdf

1.2 Bibliografie

Balabánovy texty „jsou vždy závažným, naléhavým sdělením; výpovědí o hledání bolestném, úzkostném, (sebe)drásavém; snahou dobrat se věci podstatných a sdělit je co nejpřesněji, s maximální pravdivostí a opravdovostí, přičemž se autor nevyhýbá (a neobává) ani patosu.“⁵⁴

Jak už jsme avizovali výše, Jan Balabán začínal s psaním už během svého dětství. Všechny zážitky, vlastní pocity, myšlenky si zapisoval do deníků, které si schovával. Byly prokládány kresbami, popisky i básničkami. Jan Balabán nepovažoval vypisování se z vlastních pocitů či bolestí jako patřičné pro psané dílo, které má být čtenáři nabídnuto. „Vypisovat se z něčeho, od toho jsou deníky, pokud možno tajné a neodtajňované.“⁵⁵ Skutečně nechtěl, aby jeho deníky četl někdo jiný. Upozorňoval na to dokonce v jednom deníku slovy: „Toto je čistě soukromý deník, a lidé, kteří jej náhodně otevřou, se žádají, aby jej opět zavřeli, není totiž určen nikomu jinému než J. B.“⁵⁶

Po dětských denících z prázdnin a prvních pokusech o poezii začal Jan Balabán v osmdesátých letech přispívat krátkými texty do samizdatových sborníků. V letech 1995-1998 vydával spolu s Jiřím Surůvkou, bratry Hruškovými a Ivem Kaletou časopis *Landek*. Postupně začal publikovat své jednotlivé povídky veřejně v časopisech *Host*, *Tvar*, *Revolver Revue*, *Script*, v *Literárních novinách* a jinde.⁵⁷

První Balabánovou vydanou sbírkou je kniha *Středověk* (1995). Tato prvotina ještě neobsahuje pro ostatní sbírky tak typické společné sjednocování povídek. Postavy, témata, prostředí jsou v daných povídkách ojedinělé, nenavazují na sebe a netvoří tak pomyslný celistvý příběh. Jde vlastně o „výběr textů starých tak dva tři roky“. Sám autor o tomto díle řekl, že s ním po vydání nebyl spokojen. Viděl v textech zmatek plný situací mezi sněním a realitou, postupně se ale v tvorbě dostával blíže realismu.⁵⁸ Podle Jaroslava Žily mu tehdy mnoho lidí radilo, aby se vrátil k překladu, který zvládal výborně.

⁵⁴ KOSTŘICOVÁ, B. *Sestupy a naděje Jana Blabána*. Olomouc: Civipolis, 2013, s. 11.

⁵⁵ DOMBROVSKÁ-SLÍVOVÁ, L. *Psaním se snažím pochopit svět*. LitENky. [online] 7. 4. 2006. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1501>

⁵⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj! setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů*. Praha: Kalich, 2011, s. 162.

⁵⁷ SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán*. Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>

⁵⁸ DOMBROVSKÁ-SLÍVOVÁ, L. *Psaním se snažím pochopit svět*. LitENky. [online] 7. 4. 2006. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1501>

Jan Balabán začal pít, byl ve špatném rozpoložení, ale o tři roky později byla výsledkem nová kniha, která nesla název *Boží lano* (1998).⁵⁹ Začal ji psát již v Americe, což se promítá i do samotné knihy. Teprve tuto knihu považoval za své první skutečné dílo.⁶⁰ Zároveň ho však považoval za intenzivně autobiografické, od čehož se chtěl vzdálit.⁶¹ S touto intenzitou souhlasí i Blanka Kostřicová, která se k Balabánově tvorbě vyjadřuje takto: „*Druhou knihou Boží lano počínaje se autor přiklání ke značně autobiografické inspiraci, již se už přidrží napořád, stejně jako realistického stylu.*“⁶² Svě tetě Jannice Cermak světil, že tato kniha nese myšlenku možného dobra, díky kterému, i když se ocitneme v beznadějně situaci, visíme na pomyslném laně, které drží někdo s neuvěřitelnou silou.⁶³ Tato myšlenka, včetně názvu, zřejmě vznikla díky evangelickému horolezci, který lezl na Vysočině po skalách bez jištění a o jednom převisu, který překonával, tvrdil, že ho na něm drží boží lano. K tomu Jan Balabán řekl: „*Jinak boží lano považuju za cosi, jako ten poslední důkaz toho, že člověk není na světě sám.*“⁶⁴ Další sbírka povídek s názvem *Prázdniny* (1998), kterou budeme dále analyzovat, je považována, například Jaroslavem Žilou, za „*snad ty nejlepší povídky*“.⁶⁵ Tyto kratičké příběhy již spojuje hlavní téma, společné postavy a jejich určité problémy v komunikaci. Platí zde výše zmíněné prolínání povídek do románu.

V roce 2000 vydává svůj první román nazvaný *Černý beran*, jenž obsahuje příběh Františka Josefa se všemi jeho osobními problémy v práci, v životě, s projevy alkoholismu i s osobní krizí. Kapitoly jsou krátké a některé budí dojem uzavřeného příběhu, vsunutého mezi kapitoly hlavního tématu.⁶⁶ To vše bez příkras, „*žádné vymyšlení lepšího nebo*

⁵⁹ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 39.

⁶⁰ DOMBROVSKÁ-SLÍVOVÁ, L. *Psaním se snažím pochopit svět.* LitENky. [online] 7. 4. 2006. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1501>

⁶¹ IWASHITA, D. *S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdínech, samotě a „nulovém stupni naděje“.* LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu

⁶² KOSTŘICOVÁ, B. *Sestupy a naděje Jana Blabána.* Olomouc: Civipolis, 2013, s. 11.

⁶³ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 80.

⁶⁴ VŠELIČOVÁ, P. *Jan Balabán.* iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

⁶⁵ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 39.

⁶⁶ SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán.* Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>

zajímavějšího světa“.⁶⁷ V tomto románu se setkáváme s motivem mostu, který spojuje chvíle, lidi a setkání, motivem vzájemnosti, který se objevuje i v dalších jeho dílech.⁶⁸ O rok později vytvořil komiks *Srdce draka*. V románu *Kudy šel anděl* (2003, přepracované vydání 2005) začal Jan Balabán psát více o ostatních lidech, jejich osudech, nikoliv o sobě samém. „*Myslím si, že se mi podařilo položit otázku ne po smyslu mého života, ale toho, co tu žijeme, nebo jsme žili.*“⁶⁹ Podle Jaroslava E. Friče bylo dopisování zmíněného románu pro Jana Balabána trápením, pocitem nejistoty nad vlastní osobou a nad celým světem lidí.⁷⁰

Patrně nejznámějším a nejocenenějším cyklem povídek je sbírka *Možná že odcházíme* (2004), jež byla vyhlášena knihou roku v anketě Lidových novin, nominována na Státní cenu za literaturu a získala cenu Magnesia Litera.⁷¹ Název byl odvozen od stejnojmenné povídky Raye Bradburyho, která utkvěla Janu Balabánovi v paměti ještě z dob, kdy si ji četli po večerech ve vítkovickém sboru.⁷² Následovaly povídky *J sme tady* (2006), které nesou podnázev *Příběh v deseti povídkách*. Mezitím také vydával časopis *Obrácená strana Měsíce* (2003-2006). Není náhodou, že se roky vydání knihy a konec vydávání časopisu shodují, neboť Jan Balabán se během psaní povídek uchýlil k alkoholu a na schůzky přestal docházet.⁷³

Silně autobiografický román *Zeptej se táty* (2010) je posledním dílem, které Jan Balabán napsal. Děj je inspirován životem autora a smrtí jeho vlastního otce. Jakub Chrobák o tomto románu napsal: „*Je to román, je to přesná diagnóza člověka, v jeho absurditě, v jeho útočící a všudypřítomné blbosti, v jeho bolestech, ale též v jeho klidné, téměř neznatelné naději.*“⁷⁴ Od roku 2008 přispíval svými sloupky do časopisu *Respekt*, které jsou publikované souhrnně v díle *Publicistika a hry I a II* (2011). Tyto sloupky

⁶⁷ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 46.

⁶⁸ Tamtéž s. 235.

⁶⁹ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 119.

⁷⁰ Tamtéž. s. 121.

⁷¹ IWASHITA, D. *S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdínech, samotě a „nulovém stupni naděje“.* LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu

⁷² IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!:* setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 27.

⁷³ Tamtéž s. 60.

⁷⁴ Tamtéž s. 119.

zapříčinily, že byl Janem Mamulou označen za rytíře, který svým jasným slovem muže brání před světem slabé a bezmocné.⁷⁵ Jeden ze sloupků byl posledním zveřejněným textem za Balabánova života, vyšel totiž přibližně čtrnáct dnů před autorovou smrtí a týkal se nemocné dcery jeho přítele Ivana Motýla.⁷⁶

⁷⁵ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 124.

⁷⁶ Tamtéž s. 74.

2 Literárněvědná východiska

V následujících kapitolách vybraného díla se na základě odborné literatury pokusíme analyzovat sbírku povídek Prázdniny. V této kapitole stručně vysvětlíme některé aspekty, jichž si budeme následně všimnout.

2.1 Literární postava

Klasifikace postav S. Rimmon-Kenanové se opírá o E. M. Forstera, který rozlišuje literární postavy na „ploché“ a „oblé“, přičemž první zmíněné mají představovat postavy, které se během děje nerozvíjejí a jsou pro čtenáře lehce zapamatovatelné. Oproti nim postavy „oblé“ se mají v průběhu děje vyvíjet a měly by se vyznačovat složitějšími rysy. Autorka však navíc diferencuje postavy na složité bez rozvoje a jednoduché, které se naopak rozvíjí, čímž Forsterovu teorii doplňuje o dva typy, díky nimž dojde k překrývání předchozích.⁷⁷

Dalším z informačních zdrojů, se kterým budeme v rámci problematiky literárních postav pracovat, je publikace D. Hodrové a kol. *...na okraji chaosu...Poetika literárního díla 20. století*. Podle této knihy se postavy vyznačují textovými jednotkami, které se v textu buď vyskytnou pouze jednou (např. vnější popis vzhledu), nebo se stále opakují (např. jméno) anebo se mohou v průběhu děje měnit (např. myšlenky a pocity). Postavy se poté podle výskytu těchto jednotek dělí na statické a dynamické⁷⁸, u kterých nacházíme podobnost s dělením z výše zmiňované *Poetiky vyprávění*.

P. A. Bílek považuje postavu za prvek, který se vyznačuje syntagmatickým fungováním, při kterém se v průběhu děje postupně přidávají a modifikují její jednotlivé vlastnosti. Bere však v potaz i tu variantu, že toto postupné přidávání nemusí být naplněno, a vznikne tak prostor pro doplnění vlastností postavy čtenářem samotným. „*Dojem většiny čtenářů, že přesně vědí, jak vypadá Švejk, vzniká nikoli na základě dostatečného popisu postavy v textu, ale na základě přisvojení si Ladovy ilustrační interpretace Švejka, umocněné potom ještě filmovými zpracováními.*“⁷⁹ Vzhledem ke zmíněné modifikaci a rozšiřování vlastností postavy se zřejmě jedná o hrdinu neboli postavu hlavní, jíž se přímo nebo zprostředkovaně týkají všechny naratologické významy. Postavy vedlejší oproti tomu jsou pro text jako takový méně důležité.⁸⁰

⁷⁷ RIMMON-KENANOVÁ, S. *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, s. 48.

⁷⁸ HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu--: Poetika literárního díla 20. Století*. Praha: Torst, 2001, s. 519.

⁷⁹ BÍLEK, A. P. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003, s. 161.

⁸⁰ LEDERBUCHOVÁ, L. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006, s. 104, 105.

2.2 Vypravěč a fokalizace

L. Lederbuchová ve svém slovníku rozlišuje vypravěčské situace trojího typu. Autorský vypravěč zabírá postavy i děj z obou perspektiv, vnitřní i vnější. Dobře zná minulost, přítomnost i budoucnost hrdinů a je si vědom motivace jejich chování. Přímý vypravěč využívá v textu ich-formy. Jedná se o postavu literárního díla, která na sebe nahlíží z vnitřní perspektivy, zvnějšku je na ni nahlíženo pouze ostatními postavami. Vypravěč reflektor (personální) je limitován tím, co o sobě jako o postavě může vědět sám zevnitř i zvnějšku, ale na ostatní postavy je mu dovoleno nahlížet jen z perspektivy vnější.⁸¹

Vzhledem k problematice fokalizace vytvořil J. Hrabal publikaci s názvem *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Ve své knize zdůrazňuje, že ne každý narativ musí mít vypravěče, nevybízí nás k tomu, abychom se po něm ptali. „*Vypravěč je pouze jednou z analytických a deskriptivních kategorií, které používáme k tomu, abychom dokázali postihnout významovou výstavbu narativu a popsat jeho fungování.*“⁸² Na rozdíl od S. Rimmon-Kenanové nepovažuje fokalizovaný či nefokalizovaný narativ za druh fokalizace. K fokalizaci podle něho dochází v případě, že se za pomoci specifických distinktivních rysů konstituuje fokální subjekt.⁸³ Ten není totožný se subjektem narativním. Vzhledem k tomu nemůže být označován ich-formou, neboť ta náleží výhradně vypravěči.⁸⁴ Jedním z fokalizačních identifikátorů je přítomnost citově zabarvených, hodnotících výrazů a idiolektu v er-formových výpovědích. Další rys představují prvky časoprostorového odkazování k fokálnímu subjektu, jakými jsou například místní adverbia (vlevo, vpravo, naproti, blízko,...). „*Z výše uvedených jazykových identifikátorů je zřejmé, že k fokalizaci dochází v rámci řečového typu, který stylistika označuje jako polopřímou řeč.*“⁸⁵

2.3 Motiv

T. Todorov se ve své knize opírá o názory A. Veselovského a V. J. Proppa, tedy že motiv představuje nejmenší tematickou jednotku textu a tyto jednotky lze dělit dle kritéria stability a variability ve smyslu konkrétního díla, neboť co může představovat hlavní

⁸¹ LEDERBUCHOVÁ, L. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006, s. 148, 149.

⁸² HRABAL, J. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, 167.

⁸³ Tamtéž. s. 163.

⁸⁴ Tamtéž. s. 181.

⁸⁵ HRABAL, J. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, s. 183.

stabilní motiv v jednom díle, se v jiném textu může v průběhu děje proměňovat.⁸⁶ Doslovným překladem motivu by mohl být „důvod“ či „pohnutka“. Tohoto výrazu se však nepoužívá v poetice. Zde je motiv chápán jako nejmenší celek, který představuje věcnou informaci o situaci.⁸⁷ V případě analýzy textu z pohledu motivů je podle J. Hrabáka potřeba vybrat jen motivy hlavní, vůdčí, nosné. Motivy na sebe v textu navazují a tvoří tak skupiny motivů, ze kterých poté vzniká celé dílo.⁸⁸ Dále lze motivy dělit podle jejich funkce, což ovšem pro naši analýzu není třeba. V následujícím rozboru si budeme všimnout pouze motivů hlavních a pokusíme se interpretovat jejich užití v textu.

2.4 Existencialismus

Václav Černý se ve svém *Druhém sešitu o existencialismu* často opírá o dílo Jiřího Ortena, například se zmiňuje o jeho „*typicky existencialistickém počítku hnusu, vlahého lepkava, slizké fyziologie (...)*“ nebo o jeho úzkostech spojených s pocitem „*nebezpečí neznámého, nedefinovatelného a tím hrozivějšího, jež hrozí před námi, vpravo, vlevo a nedovoluje učinit krok vpřed ani stranou.*“⁸⁹ Existencialismus se vyznačuje lidskou individualitou⁹⁰ řešením otázek na téma smyslu lidské existence.⁹¹ Prvky existencialismu vnímáme také ve vidině života jako cesty, která míří k určitému cíli, tedy ke smrti. V tomto pojetí se nabízí vnímání rozdílu mezi křesťanem a člověkem nevěřícím. V případě Daniela Nedostála, který je věřícím mužem, se pohled do budoucnosti jeví jako zbožné očekávání smrti ve smyslu ukončení dlouhé cesty životem. Před bohem dojde smíření a rekapitulace jeho lékařského života. Oproti němu Ivan Satinský, který chce od života vše vysvětlit na základě faktů a vědy se ocitá „*(...) přesně uprostřed mezi jedním a druhým nekonečnem, a tak žádný můj pohyb, i kdybych měl místo téhle staré škodovky nejrychlejší bourák, mě neposune ani o milimetr blíž k cíli.*“⁹² Jako by kvůli svému ateismu nemohl pomyslnou cestu života dokončit.

⁸⁶ TODOROV, T. *Poetika prózy*. Praha: Triáda, 2000, s. 66.

⁸⁷ HRABÁK, J. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 107.

⁸⁸ Tamtéž. s. 107, 108.

⁸⁹ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 110.

⁹⁰ Tamtéž. s. 95.

⁹¹ Tamtéž. s. 117.

⁹² Tamtéž. s. 20.

3 Prázdniny

Tato, v pořadí již třetí, Balabánova kniha nese název *Prázdniny*. Je složena ze šestnácti povídek, které jsou tvořeny samostatnými krátkými příběhy. Tyto příběhy však dohromady pojí společné motivy a postavy, a tak se zdá, jako by to byly pouze jednotlivé kapitoly celistvého románu. Románu, jehož hlavními postavami jsou dva muži, Pavel Nedostál a Ivan Satinský.

Kniha byla vydána roku 1998 vydavatelstvím Host a o devět let později vyšla zároveň s CD, na kterém jsou nahrávky několika povídek, přednášených samotným autorem. V roce 2010 byly všechny Balabánovy povídky seskupeny do souhrnného díla pod názvem *Povídky*.

Hlavním tématem, společným pro všechny povídky, je špatná komunikace v mezilidských vztazích doprovázená bezmocí a marností. S tím souvisí i následné rozpady vztahů. Často se setkáváme s určitými stereotypy převážně v manželství či partnerství.

Samotný název povídkového souboru v člověku evokuje čas volna, hravosti, klidu, dětské bezstarostnosti. Z pohledu rodičů jsou prázdniny spíše obdobím, kdy jim nastanou starosti s tím, jak děti na celé dny zabavit. Tyto povídky však nejsou motivovány prázdninami ve smyslu proslulých dnů plných odpočinku, zábavy, času s dětmi a teplých letních nocí. Namísto toho je z těchto krátkých příběhů cítit beznaděj, samota, úzkost a prázdnota. Doslovná přítomnost prázdnin se vyskytuje pouze ve třech povídkách, a to jen okrajově. V jedné z nich se děti samy vypravují do školy pro vysvědčení a zmiňují se o následujících prázdninách. Ve druhé se matce stýská po dětech, které tráví prázdniny mimo domov. A ve třetí se ústřední postavě vybavují prázdninové zážitky z dětství.

3.1 Kompoziční postupy

Námi analyzovaná sbírka povídek se skládá ze dvou hlavních dějových linií, které se odehrávají v životě výše zmíněných, Pavla Nedostála a Ivana Satinského. Oba jsou rozvedení a potýkají se s řadou problémů ve vztazích, rodině či v sobě samých. Z počátku se zdá, jako by oba muže pojily pouze podobné životní zkušenosti, později je ale čtenáři osvětleno, že se znají již ze školních let, což je dáno vzájemnými vzpomínkami na společné chvíle, a to v povídkách *Moving into the universe...* a *Pilot*.

Obě zmíněné povídky jsou zařazeny až do třetí čtvrtiny sbírky, tedy téměř na konec knihy, kde čtenář teprve pozná souvislost mezi těmito dvěma hlavními postavami. Dochází k prolínání časových rovin, povídky na sebe nenavazují tak, jak jsou v knize řazeny

za sebou. Je to patrné již v první povídce *Nespavost*, ve které se Daniel Nedostál, Pavlův otec, zmiňuje o tom, že mu na víkend nechal vnoučata jeho rozvedený syn, přičemž následují tři povídky, během kterých Pavel ještě žije s manželkou (*V neděli, Silvestr Svinov, Highlander*). Navíc první povídka není věnována ani jedné z hlavních dějových linií, ale má autonomní formu. Pouze se zmiňuje o Pavlově rozvodu. A také Dana, Pavlova (ex)manželka, se v povídce *Prázdniny* pozastavuje nad tím, že Pavel už dávno žije s jinou ženou. Tato povídka je přitom volně vložena mezi předchozí dva texty a jeden následující, ve kterých je Pavel s Jeny teprve v počátcích vztahu, což je patrné například z vět: „*Jedli spolu všem na očích a věděli, že jejich zálet se už dávno stal letem. (...) Pavel seděl v křesle vedle její postele potmě.*“⁹³ *Vzpomínal na Jeny, jak spolu šli na konci dne po hřebenu Lysé hory.*(...) *Pavel Nedostál složil dopis do obálky a obálku schoval do zásuvky ve stole.*“⁹⁴ „(...) *až tenhle sen skončí, budou spolu mít dům, aspoň byt, aspoň telefonní budku, (...)*“⁹⁵

Stejně tak není dodržen chronologický postup u příběhu Ivana Satinského, jenž se ve druhé povídce *Proměny* pokusí o změnu svého dosavadního života. Během této změny se také stává zodpovědným otcem, vídá se s bývalou manželkou a jejich společným synem. Tato skutečnost se však odráží až ve čtrnácté povídce *Seno*, ve které mu bývalá žena poprvé půjčí syna na dovolenou. Zároveň kvůli změnám bohužel přijde o svou přítelkyni Taťánu, která se s danou situací nedokáže vyrovnat. O několik povídek dál se však Ivan nachází v hospodě, kam šel právě s Taťánou, se kterou se v té době ještě vídal. Také z popisu pocitů a Ivanova zevnějšku je patrné, že jde o dobu ještě před proměnou (*Pilot*). U dalších Ivanových povídek není jisté, kdy se jejich děj odehrává. Můžeme se jen domnívat, že se únik před životem (*Je to jako děcko*) odehrával v momentě, kdy se s ním Taťána rozešla. Poukazuje na to věta z předchozí povídky, že musí odjet, ale netuší kam a následuje jeho sjezd ze silnice, kdy lamentuje nad životem, kterému chce ujet. Ovšem stejně tak mohl mít zrovna po rozvodu a výpovědi z práce. Obě tyto možnosti mohly zapříčinit pocit krize středního věku, což dokazuje věta: „*Jsem přesně uprostřed mezi jedním a druhým nekonečnem, (...)*“⁹⁶ V případě návštěvy jeho tety Natálie, ve stejnojmenné povídce, se Ivan může právě ocitát v průběhu své proměny. „*Když usínal,*

⁹³ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 65, 66.

⁹⁴ Tamtéž. s. 54, 63.

⁹⁵ Tamtéž. s. 88.

⁹⁶ Tamtéž. s. 20.

*zase měl ten pocit, který se ho zmocňuje vždy tehdy, když se život mění. Že není skutečný, že vůbec není.*⁹⁷ Samozřejmě ale mohlo jít o jakoukoliv jinou změnu jeho života.

U postavy Štěpána Jeřába, jehož život je v povídce *Armagedon* popsán od chvíle, kdy se narodil, až po pobyt v nemocnici kvůli gastritidě, která mu zachránila život, když se zbytek jeho rodiny během noci udusil v domě, není jasné, zda po té, co přišel o svou rodinu, pít přestal, nebo zda pokračoval ve stylu života, jaký vedl doposud. Od svých patnácti let je vídán na ulici opilý, což potvrzuje Pavel Nedostál v následující povídce *Highlander*. Vidí ho ležet opilého na schodech a vysvětluje svému synovi, že je to nešťastný člověk. Mohli ho takto potkat ještě před zmíněnou nocí, ale stejně tak se mohl klidně opíjet dál. Nyní by měl i důvody navíc, ať už by šlo o ztrátu rodiny, či zděděné peníze. Momentem, ve kterém se tyto dvě povídky prolínají, je Pavlova vzpomínka na chvíli, kdy našel Štěpána ležet ve sněhu a chtěl mu pomoci. Jednalo se tehdy o noc, která časově zapadá do *Armagedonu*, přesněji do období po setkáních s božími svědky. „*Ve výtahu se Štěpán skládá a mumlá něco o sboru a bratřích a sestřích a o milosti boží.*“⁹⁸ V rámci uspořádání povídek celé sbírky tedy vnímáme kompozici roztržitého typu.

Jedinou povídkou, která nemá vzhledem k postavám žádnou souvislost s ostatními, je *Odpoledne a večer*. Do skupiny analyzovaných textů zapadá motivy chybějící komunikace mezi manželi a jejich stereotypním životem. Jejich vztah, zdá se, přežívá jen díky přítomnosti dětí, které jsou ale v momentě zachycení obou postav na prázdninách. „*Ona to potřebuje a on jí to nedá. Připadá si jako nějaká kurva. Vstala z postele a odešla do pokoje. Ani brečet se jí nechtělo. Kdyby se tak aspoň vrátily děti.*“⁹⁹

Vzhledem k jednotlivým povídkám se setkáváme s kompozičním postupem chronologickým, který je doplněn postupem retrospektivním. Jde většinou o množství vzpomínek, které jsou vkládány do dějové linie na základě asociací a vnitřních monologů.

Daniel si díky uschlé lípě vzpomene na svou bývalou pacientku a dostane se tak ze svého bytu, po kterém bloudí kvůli nespavosti, ke svým začátkům v nemocnici. Po té se pozastaví nad všemi zemřelými pacienty a svým brzkým odchodem do penze i „na věčnost“. Tyto úvahy mu připomenou dětství, válku, studia a tři momenty, kdy mu

⁹⁷ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 47.

⁹⁸ Tamtéž. s. 52.

⁹⁹ Tamtéž. s. 42.

hrozila smrt. Po těchto úvahách uléhá znovu do postele a usíná, vzbudí ho až vnuk svým kašlem (*Nespavost*).

Ivan se na základě podoby krajiny, která ho obklopuje při zastávce u silnice, dostane ve vzpomínkách do Ameriky, kam se vydal po studiích. Vidí před sebou podobnou škarpu, keře i trávu a vybavuje si cestu do Buffala. Poté pokračuje v cestě (*Je to jako děcko*). Podobnou kompozici má i povídka *Pilot*, ve které je Ivan s Taťánou v hospodě. Najednou si vzpomene na Pavla a jejich příběh s pilotem. Po této vzpomínce děj skočí do druhého dne, kdy se Ivan v přítomnosti Taťány probouzí z kocoviny. V jiné povídce si cestou k tetě, díky známé krajině, vzpomene na své dětství, na matku a bratra a společné prázdniny. Jak se blíží k chalupě, vybavuje si tetino vyprávění z Paříže a její malované obrazy. Když se přivítají, děj se začíná odvíjet chronologicky, převážně s využitím dialogu (*Natálie*). Zbylé dvě Ivanovy povídky mají chronologický charakter, pouze jsou zpomalovány využitím vnitřních úvah a monologů (*Proměny, Seno*).

V případě povídky *V neděli* spolu Pavlovy vzpomínky souvisí a jsou jakoby přerušovány dějovou linií v přítomnosti. Těmito rušiteli jsou převážně děti, které se chystají během nedělního rána dívat na pohádky. Nejprve si, na základě pozorování hejna kavek létajících nad domy, vzpomene na dobu, kdy byl malý chlapec a před cestou do kostela honil právě takové kavky. Vyruší ho děti, které přiběhnou k televizi. Po té si vybavuje průběh víkendu svého dětství. V tom se dovaří káva. Donese ji také ženě, vrátí se do kuchyně a možná vzhledem k pocitu nevděku, který je patrný z manželčina chování, si v paměti vybaví, jak zachraňoval kavku, která mu vztekle utekla právě ve chvíli, kdy ji nakrmil. Vráti se ke vzpomínkám na neděli v kostele, nedělní oběd a odpolední návštěvy. Potom se zamyslí nad svými vlastními dětmi a uvědomuje si, že jim nikdo, ani televize, u které tráví většinu svého času, nemůže ublížit. Že jsou šťastné tak, jak žijí. V jiné povídce je na procházce se svým synem a chronologickou kompozici naruší ležící a spící, opilý Štěpán Jeřáb, kvůli kterému se Pavlovi vybavuje jeho poslední snaha mu pomoci, aby v tom podnapilém stavu venku neumrzl. Tentokrát ho nechává vyspat, protože je venku teplo, a dál se prochází a pokračuje se synem v rozhovoru (*Highlander*). Spolu s Jenou pozorují kometu, letící po obloze nad biografem. Když pozdě večer dorazí domů a Jeny usne, Pavel si při pohledu na ni vzpomene na existenciální hovory s Ivanem za dob společných studií. Po vzpomínce ulehá k Jeny a usíná (*Moving into the universe...*). V brněnské pivnici si Pavel vybaví průběh dnešního dne, když si k němu přisedne muž se ženou. On nejprve nabyde dojmu, že by měl tuto ženu ochraňovat, pak si ale vzpomene

na vlastní bývalou ženu, své děti a svou současnou přítelkyni. Vybaví si proto svůj sen, který se mu zdál ve vlaku cestou z Ostravy, a poté, co sen dokončí, běží najít telefonní budku, aby zavolal Jeny (*Lední medvěd Telecomu*). O čistě chronologický postup se jedná v povídce *Silvestr Svinov*, ve které si Pavel užívá přítomnost svých dětí. Odchází s nimi do lesa, kde se společně procházejí. I když se jim stane nehoda, při které jeho syn spadne do ledové tůně, má radost, že si umí poradit. Rozdělá oheň, synovi obleče vlastní suché kalhoty a přemýšlí o tom, jaké by to bylo, kdyby musel lovit zvěř a žít tak, jako se žilo kdysi dávno. Když se syn u ohně zahřeje, vyrazí na cestu domů, během které se ještě zastavují na čaj a sušenky v hospodě ve Svinově.

Povídka *Vyznavač* je ojedinělá, protože se její hlavní téma odvíjí v dopise, který píše Pavel jako vysvětlení, jak rozumí náboženství. Vzpomene si během toho na Jeny, které je dopis zřejmě adresován. V dopise se vypravěč nachází u nemocného přítele Timotea ležícího v nemocnici. Při pohledu na jeho nejstarší dceru Rút vzpomíná na své návštěvy v této rodině. Spolu s ní se pak na chvíli vzdálí do kavárny, kde mu Rút chronologicky vypráví Timoteův život od dob, kdy se neviděli. Druhý den Timoteus nemoci podlehne a následuje pohřeb, na kterém se sejde celá jeho rodina. Když Pavel list dopíše, zavírá ho do zásuvky a zřejmě ho nikdy neodešle.

Štěpána Jeřába nechá babička kvůli zánětu žaludku odvézt do nemocnice a přemýšlí s ostatními dvěma ženami, jak ho zbavit svéprávnosti. Mezitím se povídka zaměřuje na popis Štěpánova života. Děje se tak chronologicky od Štěpánova narození, přes všemožná trápení, která činil svým příbuzným, jeho docházení do sboru mezi boží svědky, až po jeho obnovené pití a návrat domů. Tady se vrací moment, kdy Štěpán nepřiměřeně jí a pije, poháněn dny hladu a strádání, až ho stihne již zmíněná gastritida a skončí v nemocnici. Na konci povídky se objevuje vrána, na niž bylo poukázáno hned na začátku textu. Létala se zahřát nad komín, do něhož později, otrávená splodinami, spadla a udusila tak celou Štěpánovu rodinu, zatímco on sám byl v nemocnici (*Armagedon*).

V povídce *Odpoledne a večer* je užito kompozice chronologické, ale prolínání činností a vnitřních monologů Karla a Pavly v ní zároveň vytváří prvky paralelního postupu.

Dana se probudí časně ráno, zamíří rovnou k ledničce a sahá po nedopité láhvi s vodkou. Vzápětí si vzhledem ke květinám na stole a odlepujícím se tapetám vzpomene na svého, teď už bývalého, manžela. Posilněná alkoholem znovu uléhá a před usnutím si

ještě vzpomene na odplouvající páry žab, které pozorovala kdysi s dětmi na procházce. Po probuzení zjistí, že děti už odešly pro vysvědčení a ona se cítí prázdná (*Prázdniny*).

Tatána se během cesty vlakem, kdy sama se sebou vede vnitřní monolog, cítí neská a smutná, zavzpomíná několikrát na Ivana, se kterým se už dávno rozešla. Nejprve ji ke vzpomínce přiměje smutný úsměv, který se na ní Ivanovi líbil, podruhé projíždí kolem hotelu, ve kterém si spolu jednou chtěli zaplatit pokoj. Když na nádraží nastoupí dva kluci, zhodnotí jejich vzezření také myšlenkou na Ivana: „*Takoví, (...) Ivan by řekl, pumpaři.*“¹⁰⁰ Ti ji celou cestu hlasitým hovorem „nutí“ poslouchat, jak jsou oslněni svým kamarádem, který má zbraň, a ona, než aby je poslouchala, raději myslí na společné chvíle právě s Ivanem (*Balkán*).

3.2 Téma postavy a vypravěče

Tuto podkapitolu dále rozdělíme za účelem přehlednosti na dvě části. V první části budeme věnovat pozornost postavám jednotlivých povídek vybraného díla, rozdělíme je na hlavní a vedlejší a budeme dle povídek interpretovat jejich vlastnosti a pocity. Druhá část se bude týkat vyprávěcích situací námi vybrané sbírky a zároveň se zde zaměříme na užití fokalizace v textu.

3.2.1 Téma postavy

Jak jsme již zmiňovali výše, dvě hlavní postavy, Pavel a Ivan, provázející nás většinou povídek, jsou přátelé ze studijních let, kteří vyprávějí své vlastní příběhy rozvedených mužů. Jsou doprovázeni svými dětmi, novými známými, známými z minulosti a množstvím snů a vzpomínek, které vystihují pocity postav.

Postavy celé sbírky jsou většinou z vnějšku charakterizovány strohým, statickým popisem, který ale zároveň naznačuje určité povahové či osobnostní rysy. „*Krabice s knihami, nějaké prádlo, oblek po otci, sto dvacet kilo živé váhy a kabát tak těžký, že místo poutka používal řetízek od špuntu od vany, a lopata u zedníků v nemocnici.*“¹⁰¹ „*Široký vytleměný slovanský ksicht. Břicho, džínsová bunda a velké ruce.*“¹⁰² Více se ale autor zaměřuje na jejich vnitřní pocity, myšlenky a úvahy, které jsou realizovány vnitřními monology a úvahami, o čemž se budeme zmiňovat v následující kapitole.

¹⁰⁰ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 82.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 10.

¹⁰² Tamtéž. s. 86.

Dalšími hlavními postavami jednotlivých povídek jsou Daniel Nedostál, Dana Nedostálová, Taťána, Štěpán Jeřáb, Natálie a Timoteus. U postav hlavních se setkáváme s dynamickým charakterem, k němuž přispívá výskyt textových jednotek, jenž tvoří postavu (jméno; popis zevnějšku; měnící se pocity, myšlenky a činy) a který je v textu realizován promluvou vypravěče, monology samotných postav či dialogy s postavami dalšími.¹⁰³ To koresponduje se zmíněným pojetím D. Hodrové a s jejím popisem dynamické postavy. Zároveň vnímáme jednotlivé povídkové hrdiny jako postavy „oblé“, představující postavy tvárné, jimž se v průběhu děje přidávají další vlastnosti.

V předkládané práci si všímáme pouze postav hlavních. Vzhledem k povaze analyzovaného díla se v textech objevují vedlejší postavy většinou v podobě rodinných příslušníků, jejichž pocitům, povaze či vzhledu není věnována zvláštní pozornost. Až na jednu výjimku, jíž je Květa Jeřábová, Štěpánova matka, v jejímž případě jsou v povídce *Armagedon* představeny zmínky o minulosti a základní vlastnosti za účelem zprostředkování okolností Štěpánova narození.

Pavel je v povídkách zobrazován jako otec, který se snaží trávit čas se svými dětmi a snaží se vyjít vstříc manželce, se kterou si však nedokáže promluvit o důležitých věcech jejich vztahu. Postupně se z jednotlivých povídek dovídáme o nastupující manželské krizi a rozpadu tohoto manželství. „Pavel Nedostál uvařil kávu a jeden hrnek zanesl manželce, která ještě nevstala z postele. Prohodili spolu pár nelaskavých slov a on se vrátil zpátky do kuchyně.“¹⁰⁴ Čas proto tráví Pavel raději s dětmi mimo domov a venčí s nimi jejich psa. Cítí se tak jistější. Vypráví dětem historky z mládí, které sám prožil nebo které sám od někoho slyšel. Během nespokojeného soužití se svou ženou pozná svou budoucí přítelkyni Jenovéfu (Jenu). „Jedli spolu všem na očích a věděli, že jejich zálet se už dávno stal letem.“¹⁰⁵ Jenovéfa si je vědoma toho, že „boří“ Pavlovu rodinu, ale ví, že je v tom nevině. „Bůh soudí svět,“ řekl přítel na předním sedadle (...). „Nás soudí!“ šeptla Jenu tak, aby to slyšel jen Pavel. Když potom později v noci Jenu upadla do spánku, jak se pomilovaným ženám stává,(...) světlo lamp z ulice činilo její poloohalené tělo sinavě bílým.“¹⁰⁶

Pavlova bývalá manželka Dana je po rozvodu osamocená, z úzkostných myšlenek ji vysvobozuje alkohol a prášky. Asociace spojené s bývalým manželem ji obklopují

¹⁰³ HODROVÁ, D. --na okraji chaosu--: Poetika literárního díla 20. Století. Praha: Torst, 2001, s. 519.

¹⁰⁴ BALABÁN, J. Prázdniny. Brno: Host, 2007, s. 17.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 65.

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 65, 66.

na každém kroku, ve všech částech bytu, který společně zařizovali. „*Ona přece dostává květiny, i když Pavel už dávno žije s jinou. Trochu to bolí. Podívej se na ty okraje. Jak to tady spolu kdysi tapetovali. Odlepou se.*“¹⁰⁷ Postava Dany se objevuje již v povídkách *V neděli* a *Silvestr Svinov*. V obou textech jsou s Pavlem ještě manželé a je v nich patrná její nevrlost a podrážděnost. „*Prohodili spolu pár nelaskavých slov (...)*“¹⁰⁸ Velmi intenzivně je zde cítit komunikační blok mezi postavami, který rok od roku narůstá. Jediným jejich pojítkem se stávají děti. „*Dana chodí vztekle bytem sem a tam a Pavel cítí, že by si měli něco vážného říct. Neřeknou. Nechají to na příští rok, jako už mnoho let.*“¹⁰⁹

Postava první povídky spí v kuse nejdéle dvě hodiny a namísto klidného spánku a snění přemýšlí, chodí po bytě a vzpomíná. Daniel myslí na dobu, kdy začínal lékařskou praxi v nemocnici a musel si zvykat na úmrtí pacientů. V člověku, který nespavostí netrpí, zřejmě tohle slovo nevyvolá žádné zvláštní pocity. Ale správně se s takovou poruchou spánku pojí okolnost trpět. V povídce je upřesněno, že měl tou dobou noční směnu. Zdá se nám ubíjející představa, že tehdy spát mohl, ale musel být v práci. A nyní, když se blíží penzi, mu spánek není dopřán. Zamýšlí se nad svým životem, a chtěl by zbožně vyhlížet smrt a doufat v boží spravedlnost, ale nedokáže si vysvětlit všechna úmrtí, která viděl v nemocnici. „*Na věčnost si ponesu všechny své chorobopisy jako štít a Bůh bude muset rozhodnout, zda to bylo dobré.*“¹¹⁰

Štěpán Jeřáb bydlí v domě se svou matkou, babičkou a prababičkou. Otce nikdy nepoznal a svým ženským příbuzným činí jen starosti. Matce nahání strach. Tak ho raději nechává, aby se toulal a ona ho nemusela mít na očích. „*Prodíral se křovím cizích lidí. Ve škole pětky, v učení cigarety a pivo, na vojně šikana a mezitím vším nic.*“¹¹¹ Nechodí do práce a pije. Pavel Nedostál, jenž ho zná už od školních let, ho popisuje jako nešťastného člověka, který pije už od patnácti let. „*Toho už ani nezvedat. Stejně zase spadne. Nechat vyspat.*“¹¹² Přestane pít a začne chodit upravený až ve chvíli, kdy se setká se dvěma muži, svědky božími. Štěpán k nim má důvěru a je rád, že se může někomu svěřit. Jejich kázání si vykládá ke svému prospěchu a své připojení ke sboru chápe jako záruku toho, že unikne peklu a přežije vše, včetně konce světa. Vnímá sám sebe jako božího syna, kterému bylo okolím ublíženo a ke kterému se celý svět špatně chová. A on to

¹⁰⁷ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 74.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 17.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 33.

¹¹⁰ Tamtéž. s. 6.

¹¹¹ Tamtéž. s. 27.

¹¹² Tamtéž. s. 50.

chtěl dát tomu světu najevo. Znovu začne pít a rozhlašuje své domněnky a názory v hospodě. Zároveň všem vyhrožuje armagedonem. Do sboru se dostaví také v podnapilém stavu a nechce slyšet žádné výtky, proto ho ze sboru vykážou a on se vrátí ke svému zničujícímu životnímu stylu. Paradoxně díky tomu však unikne smrti udušením, která potká zbytek jeho rodiny. Můžeme si jen domýšlet, jak se svým životem a zděděným majetkem naloží.

Ivanovi se manželství rozpadlo kvůli poměru s barmankou. Tak odstartoval svůj špatný životní styl plný alkoholu, nezdravého jídla a postupného tloustnutí. Za svou práci na stavbě se jako bývalý mikrobiolog stydí, a tak se před příchodem domů chodí převlékat do sklepa, aby ho sousedé neviděli v montérkách. Schází se s Taťánou, *hezkou drzou holkou s velkou pusou*. Během jednoho společného posezení si Ivan uvědomí, že nechce pokračovat v pomalé sebevraždě a dopadnout jako jeden pilot, na kterého si vzpomene ve stejnojmenné povídce, jenž opuštěný a zklamaný životem hledal po hospodách lidi s porozuměním, aby mu naslouchali. Činil tak i za cenu, že většinu z nich děsil a otravoval. Ivan se tedy rozhodne pro změnu. Najde si novou práci ve farmaceutickém průmyslu, přestane pít, zhubne, a žije zdravě v novém bytě. Jeho přítelkyni tyto změny ale natolik vyděsí, že od něho raději odejde. Nedokáže si vysvětlit, proč se tak změnil, když ona ho pro takovou činnost nemotivovala. V tu chvíli se Ivan cítí bezmocně a vysíleně. Udělal vše proto, aby se mu dařilo, a místo toho o přítelkyni přišel. Jediné východisko vidí v touze životu ujet. „*Věděl, že musí odjet, ale vůbec netušil kam.*“¹¹³ „*Vystoupil z auta a tiše si lamentoval nad životem, kterému chtěl ujet.*“¹¹⁴ „*(...) druhý (z rozdvojeného Ivana), ten zoufalý a odhodlaný, vykročil nebojácně k lesu vstříc číhajícím hlavním.*“¹¹⁵ Jediná útěcha se mu naskýtá v přítomnosti syna, kterého mu žena, díky zmíněné proměně, svěčila na dovolenou. Chce si ho co nejvíce užít, a tak ho budí brzy ráno, aby zbytečně neztratili ani minutu krásného dne. „*Nechtěl už na nic myslet. (...) vyrazit někam do kopců, do lesů. Netrápit se.*“¹¹⁶

Taťána se s Ivanem seznámila v hospodě a od té doby se scházeli. Ačkoliv by se mohlo zdát, že právě ona je onou barmankou, jež Ivanovi zničila rodinu, není tomu tak. S Taťánou se vidá sice nejčastěji v prostoru hospody, ale není jí obsluhován. Diferencovanost obou žen je v textu také dokázána tím, že zatímco od barmanky odešel

¹¹³ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 14.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 20.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 48.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 80.

sám Ivan, a to v nejbližší době po výpovědi z práce, v případě Tat'ány probíhá rozchod až z důvodu Ivanových proměn, a to na základě jejího rozhodnutí. Po čase odloučení si na svého bývalého partnera vzpomene ve vlaku a má pocit, jako by mu byla předchozí večer nevěrná. „*Usmála se do zrcadla naproti a smutně si všimla, že jí úsměv sluší. Ivan Satinský vždycky říkal, že její smutný úsměv je krásný. Tak ho budu mít pro Ivana, řekla si a nepolevovala.*“¹¹⁷

Natálie, Ivanova teta, je popisována prostřednictvím Ivanových vzpomínek. Pobývala nějaký čas v Paříži, kde se seznámila s Picassovou druhou manželkou a jako malířka tam poznávala umění. Po návratu z Paříže se u ní projevila duševní porucha, která měla zřejmě důvody ve válečných traumatech. Natálie byla totiž u partyzánů a válka jí vzala přítele. Od té doby žije ve staré hájovně, stará se o včely a je svěřena do opatrovnictví své mladší sestry. Její vnitřní motivace či pocity nám jsou naznačeny pouze z dialogů mezi ní a Ivanem. „*Ty, Ivane, ty bys měl jít studovat do Číny, tam je teď ta biologie na nejvyšší úrovni.*“¹¹⁸ Přestože je duševně nemocná, a možná že právě kvůli tomu, se zdá mnohem chápavější vůči okolnímu světu. Žije si spokojeně na své samotě, kde si stále kreslí, a vnímá jistou manipulaci, kterou jsou všichni lidé obklopani. „*(...) vypadáš, jako by se do tebe někdo napakoval. Jako by tě zase někdo měl.*“¹¹⁹

Manželé Karel a Pavla nejsou nijak spřízněni s hlavními ani epizodickými postavami. V knize se zřejmě ocitají z důvodu názorné krize, která může nastat mezi partnery, pokud jediným jejich pojítkem jsou děti a ty odjedou na prázdniny. Rodiče jsou tak najednou odkázáni pouze na komunikaci mezi sebou, což jim činí takové potíže, že se raději uchylují k vlastním myšlenkám a snům. Na těchto dvou postavách je také patrný rozdíl mezi ženským a mužským vnímáním vztahové krize. Karel je rád za nikým nerušené ticho, ve kterém si může dovolit odpoledne usnout a nechat se pohltit sny plnými svobody. Mezitím Pavla cítí smutek po dětech a zároveň v ní roste touha po muži. „*Po tolika letech nehybnosti chce chlapa? Vztekla ohrnula ret. Ale přece! Je to jako křeč. (...) Já nechci ještě být stará ani zavřená. Copak to nevíš?*“ (...) „*Třeba už po tom taky dávno touží, jen se to bojí dát najevo.*“¹²⁰ Ve skutečnosti to Karel neví, v přítomnosti Pavly se cítí

¹¹⁷ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 81.

¹¹⁸ Tamtéž. s. 46.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 48.

¹²⁰ Tamtéž. s. 39, 41.

provinile, touží jen po svých snech, do nichž před svou ženou uniká, a doufá, že ho ona nechá v nečinnosti. „*Co ji to napadlo, snad už ji to přejde, myslel si a ona ho hladila.*“¹²¹

V celé povídkové sbírce se setkáváme spíše s projevy smutku a úzkosti. Smích a radost je zde zastoupena pouze výjimečně, a to za přítomnosti dětí hlavních postav. „*Tati, ty máš na zádech úplně špinavou bundu, řekla mu Kateřina. To víš, když na ní Ludvík seděl. Všichni se rozesmáli.*“¹²² „*Protože se dělá pěkný den a my musíme, jak jsi včera říkal, sušit seno...*“ „*Dokud je železo žhavé!*“ „*doplnil syn a oba se rozesmáli.*“¹²³ Děti, ty jediné, jsou v textech bezstarostné a spokojené, necítí únavu života ani nemají potřebu pokládat si existenciální otázky bez odpovědí. Často se v díle vyskytují v místech, kde dospělí tiše přemýšlí o svém životě, něčím se trápí. Ony zatím klidně spí ve zlaté nevědomosti. „*Chlapec už zase spí. (...) Daniel usedne na okraj postele a cítí únavu, kterou už žádný spánek nezažene.*“¹²⁴ „*Vstala a prošla ložnicí, kde Ludvík s Kateřinou spali hlubokým spánkem. (...) Dana se propadala pokojem a v bolavé hlavě jí praskalo jak v nevytlačeném rádiu.*“¹²⁵ „*Pěkná, doktor se dívá na její vzdalující se zadek a je mu z toho života trochu stydno. Nahoře v pokoji s sebou chlapec neklidně hází. Ivan ho hladí po čele a konejšivě říká: Spinkej.*“¹²⁶

3.2.2 Téma vypravěče

V Balabánově souboru *Prázdniny*, se vyskytuje personální typ vypravěče - reflektora¹²⁷. Tento vyprávěcí postup je typický využitím vnitřních monologů a polopřímé řeči, jejichž prostřednictvím se prolínají pásma postav a vypravěče plynule a nenásilně. Dochází tak k rušení hranic mezi těmito pásmy.¹²⁸ Promluva vypravěče, jež do děje přispívá novými informacemi o postavě a jejím prostředí, je tedy střídána vnitřními úvahami postav vyvolanými těmito informacemi, které tak zpomalují děj. „*Prázdná škarpa, křoviny, zamlžená pole, a to je všechno. Jak rád by se teď napil teplé kávy z termosky. Takový komfort už život neposkytuje. Cigaretu snad. Jako na vojně, ohřát si hubu a stříhat metr, jehož konec je ovšem v nedohlednu. Jsem přesně uprostřed mezi*

¹²¹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 41.

¹²² Tamtéž. s. 36, 37.

¹²³ Tamtéž. s. 80.

¹²⁴ Tamtéž. s. 9.

¹²⁵ Tamtéž. s. 73.

¹²⁶ Tamtéž. s. 78, 79.

¹²⁷ LEDERBUCHOVÁ, L. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006, s. 148, 149.

¹²⁸ HODROVÁ, D. *--na okraji chaosu--: Poetika literárního díla 20. Století*. Praha: Torst, 2001, s. 529.

*jedním a druhým nekonečnem, a tak žádný můj pohyb, i kdybych měl místo téhle staré škodovky nejrychlejší bourák, mě neposune ani o milimetr blíž k cíli.*¹²⁹

V námi analyzovaných povídkách se setkáváme nejčastěji s promluvami v erformě, ty jsou prostoupeny dalšími jevy pro zpomalení či zrychlení textu. Těmito jevy máme na mysli vnitřní monology, polopřímou řeč či řeč přímou. V povídkách je mnohdy užito přímé řeči neznačené, která tak nenarušuje plynulost textu a děje. *„Dana se probudila pozdě a hned volala do práce, že si jako dneska bere volno, protože... Jasně, odpovídal věčný hlas šéfa, je vysvědčení, tak musíš být s děckama, že. Takys to mohla říct včera. Tak dík za pochopení, hlesla Dana (...)*¹³⁰ Využívána je ale také přímá řeč značená, jež děj zpomaluje, čehož je využito v situacích, kde má být cítit napjatá atmosféra (*Silvestr Svinov, Je to jako děcko, Pilot*) nebo kde se naopak prodlužují příjemné chvíle (*Seno, Natálie, Highlander*).

Vnitřní monology a úvahy jednotlivých postav odkrývají pocity a myšlenky hrdinů a umocňují tak prožívání příběhu. Plynulý přechod mezi pásmem vypravěče a těmito myšlenkami je zajištěn polopřímou řečí. *„Na nádraží zašli do bufetu. Pavel si dal konečně pivo a dětem čaj. (...) Ještě jedno pivo a oplatky a půjdeme, venku už se smráká. Jen aby nás pustili do tramvaje. Pustili. Nikdo ani nehlesl, když si zablácení posedali na sedadla.*¹³¹ Některé vnitřní monology nám také zprostředkovávají charakteristiky vedlejších postav, jako je tomu například v poslední povídce *Lední medvěd Telecomu*. *„Ona byla krásná jako Francouzka. V elegantním kabátě, krátce střižené vlasy a tvář, na níž půvab prozařovala úzkost. Byla to Barbara, na kterou se rozvzpomínal Jacques Prévert ve své slavné básni. Také pocházela z Brestu litevského.(...) Za poslední koruny si koupila jízdenku a teď tomu nerozumí. A ten řimbaba vedle ní, který by si k takovéto ženě nikdy ani nečichl, kdyby nebyla chudá Litvanka, jí objednává malá piva a vykládá, jak za ní do Brestu přijede, jen co dokončí pár obchodů.*¹³² Pavel Nedostál takto popisuje cestující, která se posadila se svým doprovodem k Pavlovu stolu. Domnívá se, že muž pouze využívá její neznalosti latinky a že se jí tak drze ujal. Na konci povídky však přehodnotí svůj soud a uzná, že se ti dva mají asi skutečně rádi.

¹²⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 20.

¹³⁰ Tamtéž. s. 76.

¹³¹ Tamtéž. s. 37.

¹³² Tamtéž. s. 86.

Balabánovy narativy jsou místy fokalizované. Fokální subjekt nese stejné rysy jako subjekt narativní, ale nejsou totožné, z toho důvodu také nenese první gramatickou osobu, ta náleží vypravěči, ale využívá osoby třetí.¹³³ „*On přece není žádný agnostik jako Taťána.*“¹³⁴ „*Nemohla se upamatovat, že by je od někoho dostala. Ona přece dostává květiny,*(...)“¹³⁵ Ivan Satinský na tomto místě mluví o sobě jako o třetí osobě v rámci polopřímé řeči svých vnitřních úvah. K fokalizaci tedy dochází za pomoci polopřímé řeči, která se v povídkách vyskytuje velice často. „*On se mě bojí, uvědomila si najednou Pavla. Klepe se jako ratlík. Srdce mu bije. Jak směšně předstírá spánek.*“¹³⁶ Může se projevat i za pomoci řečnických otázek. „*Budeš jim otcem? Budeš jim matkou? Doprovodíš ji do Brestu a postaráš se o ni, aby nemusela smlouvat o život s dýňovitými blby?*“¹³⁷ Fokalizované pasáže se obvykle prolínají s narativními způsoby tvořenými třetí osobou a uvozenými slovesy myšlení či vnímání.¹³⁸ „*Pochopil, co s ním, ztraceným božím dítětem, vlastně udělali všichni ti hnusní matčini chlapi, spolužáci, učitelky, mistři, lampasáci, fízlové!*“¹³⁹

Do fokalizovaných narativních výpovědí rovněž pronikají prvky idiolektu dané fokální postavy, které nelze připsat vyprávěcímu subjektu.¹⁴⁰ V našich povídkách se tento jev vyskytuje například u Štěpána Jeřába, který ve svých vnitřních úvahách užívá dětských výrazů. „*Babka se modlila a Štěpán jen tak koukal na oltář, který vypadal jako nejkrásnější kredenc na světě.*“¹⁴¹ Podobně dětsky je nahlíženo i na vzpomínku Pavla Nedostála, když si chtěl jako malý ochočit kavku a ptal se, jak vypadá. Někdo z dospělých mu ji zřejmě popisoval přirovnáním k loutce, kterou si může vyrobit. Tuto možnost bereme v potaz vzhledem k využití druhé gramatické osoby. „*Šikovně useknuté polínko. Na širším konci do něj napříč zatlučeš dlouhý hřebík tak, aby vyčníval na druhé straně jako zobák. Domyslíš si ocas a máš loutku.*“¹⁴²

¹³³ HRABAL, J. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, s. 196, 197.

¹³⁴ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 12.

¹³⁵ Tamtéž. s. 74.

¹³⁶ Tamtéž. s. 42.

¹³⁷ Tamtéž. s. 82.

¹³⁸ HRABAL, J. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, s. 183.

¹³⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 29.

¹⁴⁰ HRABAL, J. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, s. 182.

¹⁴¹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 27.

¹⁴² Tamtéž. s. 15.

3.3 Motivická výstavba díla

Za jeden z hlavních motivů díla považujeme **únavu ze života**, ze života všedního, stereotypního, která je patrná u většiny postav v této sbírce. Ústřední postava jedné z hlavních dějových linií, Pavel Nedostál, tuto únavu silně pociťuje v povídce *Silvestr Svinov*. Cítí ji ve vzduchu v domácnosti, kde se život jakoby zastavil, a přesto, že si je vědom nutnosti rozhovoru s manželkou, který by možná přinesl nějakou změnu, před ní raději uniká ven s dětmi. Jeho otec Daniel se na konci povídky *Nespavost* posadí na postel a „*cítí únavu, kterou už žádný spánek nezažene.*“¹⁴³ Ivan Satinský představující hlavní postavu ve druhé dějové linii se rozhodne svůj život po rozvodu změnit k lepšímu, nechce „*pokračovat v pomalé sebevraždě*“¹⁴⁴. Najde si novou práci, začne běhat, jíst zdravěji a přestane pít. Později si ale uvědomuje, že je těmito změnami a abstinencí ubitý a „*vysílený vším dobrým, co na sobě spáchal.*“¹⁴⁵ Má pocit „*přesluněné únavy*“ a neklidu.¹⁴⁶ Nejraději by svému životu ujel, ale dochází mu, že tomu, co prožil, ztratil nebo udělal nelze ujet, že musí dojít k jakémukoliv cíli i novému životu plynule. (Je to jako děčko) Natálie, Ivanova teta, která je od války duševně nemocná, maluje stále stejné obrazy, „*jednu jedinou tvář ve stovkách obměn*“¹⁴⁷.

Mnoho postav z *Prázdnin* uniká před takto únavným životem do **snů a vzpomínek**. Představují si věci, které zažily nebo chtějí zažít. „*(...)vrací se k započatému snu, ve kterém domýšlí a dožívá to, co v životě nestihl.*“¹⁴⁸ Pavel Nedostál se před vědomím, že mu děti „bere“ televize, raději schová do vzpomínky na neděli v době, kdy byl sám ještě dítětem. Vyvolá ji hejno kavek létajících nad domy. Cestou na nedělní mši totiž honil po vsi kavku, kterou chtěl ochočit a učit mluvit. Vybavuje si také detailně celou přípravu na neděli již během předchozího večera. Jak bylo potřeba vyžehlit ubrusy, vyleštit boty, že se jedly buchty a k obědu byla zeleninová polévka a pečený králík. Celá povídka *V neděli* je vlastně tvořena hlavně touhle vzpomínkou, která je občas přerušena uvařením kávy nebo dětskými kroky. *Odpoledne a večer* je povídka o páru, kterému odjely děti na prázdniny, a mezi manželi je nyní zřetelná vztahová krize. Nedokážou spolu komunikovat, a tak si někdy mylně domýšlí pocity toho druhého. „*Cítil její pohrdání. Jako by mu vždy jen*

¹⁴³ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 9.

¹⁴⁴ Tamtéž. s. 68.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 14.

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 78.

¹⁴⁷ Tamtéž. s. 47.

¹⁴⁸ Tamtéž. s. 5.

na chvíli odpouštěla. (...) Stálý pocit nepochopitelného zločinu.“¹⁴⁹ Karel před touto krizí uniká do svých snů plných ostrovů a oceánu, kde je „šťastný, že je na chvíli sám ve svém.“¹⁵⁰ Ivan si u tety *Natálie* ve stejnojmenné povídce vzpomene na prázdniny, které u ní trávil spolu s bratrem a maminkou. Jako by od všeho utekl a s dojetím si představuje situace z minulosti.

Některé postavy se s vlastním životem odevzdaně smířily a maskují svou nespokojenost **lhostejností**. Daniel Nedostál si uvědomuje, že za léta své praxe mu zemřelo mnoho pacientů a on už je k té všudypřítomné smrti vlastně netečný. „*Ted' usrkuj vody a cítí, že se všude kolem něj rozprostírá město, ve kterém umírají lidé, a s ním už to mnoho nedělá.*“¹⁵¹ S touto lhostejností se setkáváme i v povídce, podle které je pojmenován celý soubor. Dana Nedostálová, posilněná alkoholem, si uvědomuje bolest samoty rozvedené ženy, ale „*trochu už je jí to jedno*“¹⁵². Kvůli rozvodu se ocitá v situaci, kdy je jí lhostejné i to, jak se děti dostanou domů po vysvědčení a jaké budou mít prázdniny. Po pozdním probuzení věří, že pro děti přijde babička nebo že jí samy zavolají. V povídce *Armagedon* je nezájem spojen s uklidňující nevědomostí svobodné matky, která si je vědoma špatného chování svého syna a z toho vyplývajících starostí. Proto na otázku své matky: „*Copak ty nechceš vědět, kde se tvůj kluk celé dny fláká?*“ odpoví Květa apaticky: „*Radši ne.*“¹⁵³ Jistou lhostejnost můžeme pocítit i u Taťány, která se seznámila s Ivanem Satinským a která na rozdíl od něj nemá potřebu přemýšlet o věcech, které nejsou prokázané, hmatatelné a viditelné. Z jejího nezájmu tkví jistá svoboda, volnost, klid, zatímco její přítel se trápí různými existenciálními otázkami. „*(...) cítil nesnesitelnou trýzeň, že neví o tom, co je.*“¹⁵⁴

Otázky **existencialismu** jsou právě u Ivana Satinského velmi časté. Nejvíce je to patrné v povídce *Proměny*. Zatímco Pavel Nedostál je věřící a chodil od dětství do kostela, Ivan v Boha nevěří a láme si hlavu nad existencí různých entit v hlubinách vesmíru nebo v mikrosvětě, které ovlivňují jeho život. Zabývá se myšlenkami o existenci věcí, které vstupují nebo naopak nevstupují do jeho vědomí. „*Snažil se představit si to, co si nemůže představit, protože to existuje mimo jeho představivost.*“¹⁵⁵ Než ho vyhodili z práce, patřil

¹⁴⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 40.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 38.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 6.

¹⁵² Tamtéž. s. 75.

¹⁵³ Tamtéž. s. 26.

¹⁵⁴ Tamtéž. s. 11.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 11.

mezi zakladatele výzkumu „dítě ze zkumavky“, do kterého si profiluje i podstatu fungování světa. Představuje si galaxii jako stroj, který je poháněn vlastními zdroji a ve které jsme my a naše životy, které mají pro nějakou „vyšší inteligenci“ úplně jiný smysl než pro nás. Pavel Nedostál s ním během dřívějších rozhovorů nesouhlasil a nyní po letech v povídce *Moving into the universe...* by chtěl znovu argumentovat, že „*když ten stroj tak dokonale funguje, pak i všechny naše individuální osudy, činy i nejmenší události musí mít přesné místo v jemném předivu kosmické struktury, jinak by se přece začala trhat.*“¹⁵⁶ Ivan tyto existenciální tendence možná zdědil po své tetě, která větu „*Jak se máš?*“ bere až moc doslovně a odpovídá: „*Já se nemám. Jak bych se mohla mít? Ty se máš, Ivane? (...) Já ti říkám, možná nás někdo má, ale my to nejsme.*“¹⁵⁷ Ivan také vede vnitřní monology, ve kterých přemýšlí o podmínění každého lidského kroku, jako by se vše dělo s nějakým cizím záměrem a on se na to jen odněkud díval, přičemž netuší odkud. (Natalie) Ptá se: „*Proč vlastně při rozlehlosti a nekonečné složitosti kosmu dělali zrovna toto (proces „dítě ze zkumavky“)?*“¹⁵⁸ A všechny nezodpovězené otázky utápí v alkoholu. Dana se ve spojitosti s Ortenovým „*existencialistickým počítkem hnusu*“¹⁵⁹ cítí stará, nehezká. „*Pod sebou břicho, rozplácá prsa a těsno. (...) Su hnusná, řekla si a šla do kuchyně.*“¹⁶⁰

Prvky existencialismu vnímáme také ve vidině života jako cesty, která míří k určitému cíli neboli smrti. V tomto pojetí se nabízí vnímání rozdílu mezi křesťanem a člověkem nevěřícím. V případě Daniela Nedostála, který je věřícím mužem, se pohled do budoucnosti jeví jako zbožné očekávání smrti ve smyslu ukončení dlouhé cesty životem. Před bohem dojde smíření a rekapitulace jeho lékařského života. Oproti němu Ivan Satinský, který chce od života vše vysvětlit na základě faktů a vědy se ocitá „*(...) přesně uprostřed mezi jedním a druhým nekonečnem, a tak žádný můj pohyb, i kdybych měl místo téhle staré škodovky nejrychlejší bourák, mě neposune ani o milimetr blíž k cíli.*“¹⁶¹ Jako by kvůli svému ateismu nemohl pomyslnou cestu života dokončit.

Právě **alkohol** se často vyskytuje v životech postav, které se k němu obrací v situacích, kdy cítí další dva hlavní motivy provázející nás celou sbírkou, kterými jsou **bezmoc** a **vnitřní prázdnota**. Ivan Satinský se vždy, když se uchyluje k alkoholu, zaobírá

¹⁵⁶ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 67.

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 46.

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 13.

¹⁵⁹ ČERNÝ, V. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 110.

¹⁶⁰ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 73, 74.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 20.

existenciálními otázkami, myšlenkami o vzniku vesmíru a podobně. Vše, co si nedokáže vysvětlit, utopí v další skleničce, a tak je to stále dokola. S pitím začal po té, co se mu kvůli nevěře rozpadla rodina. Následně přišel i o práci a v nové nebyl spokojený. „*Zatvrdil se a hledal jádro problému v kosmické filozofii.*“¹⁶² Stejně tak se s rozvodem nedokáže smířit ani Dana Nedostálová v povídce *Prázdniny*. Připadá si stará, nehezka a opuštěná a všechny tyto pocity zapíjí vodkou, po které ještě s několika pilulkami usíná. Po probuzení s kocovinou se cítí prázdná, jako by se jí v těle utrhl nějaký orgán, nebo jako by podstoupila potrat. Další postava, pro kterou je alkohol vysvobozujícím prostředkem z nelehkého života, je Štěpán Jeřáb v *Armagedonu*. Jeho blízkými jsou jen matka, babička a prababička, se kterými bydlí v jednom domku. Od malička se ale toulá a všem třem ženám přiděluje starosti. Nemá práci, pije a hromadí dluhy. Cítí nespravedlnost, jak se k němu všichni lidé zachovali. Spolužáci, matčini muži, učitelé, celý svět se k němu, podle jeho názoru, špatně choval. V opilosti hledá klid, spokojenost a radost. „*Vypadá tak spokojeně. Tváře se mu nadouvají jako nějakému zatracenému batoleti. (...) Hlavu na kamenném schodu a usmívá se.*“¹⁶³ Daniel se také ocitá v bezmocné situaci, kterou ale nezahání alkoholem, dochází k ní totiž ve snu. „*Vidí, jak se svět svíjí v jediném kotli, a sám zůstává nedotčen. Jako by ani nebyl. Zůstal z něj jen nehmotný pohled, který nemá oči, aby jimi plakal, ani ruce, kterými by si ty oči mohl zakrýt.*“¹⁶⁴ Taťána se setká s vnitřní prázdnotou ve vlaku, kdy si uvědomí, že spala s cizím opilým mužem a připadala si jako ovce. Přestože od Ivana po jeho proměně odešla, stále na něho myslí, stýská se jí a po sexu s jiným mužem má i po letech pocit, že Ivana vlastně podvedla. Dívá se na sebe do zrcadla a schovává si pro svého bývalého přítele svůj smutný úsměv, který se jemu tak líbil. (Balkán)

Štěpánovi se však naskytne i **naděje**, když ho osloví dva svědkové boží, aby se k nim přidal. On tak učiní a začne chodit upravený, přestane pít a pravidelně se s nimi schází. Vše ale činí jen proto, že mu chybí milý lidský kontakt, komunikace, a proto, že „*svědkové jsou chráněni brněním své víry a všechno přežijí.*“¹⁶⁵ Chápe špatně jejich učení, myslí si, že on je boží syn, a proto mu vlastně všechno může projít. Vrací se znovu k alkoholu. Jistá naděje je znát i v úvaze Pavla Nedostála z povídky *Highlander*, ve které svému synovi vypráví příběh o nesmrtelnosti a na jeho otázku: „*Takže ty bys třeba taky*

¹⁶² BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 11.

¹⁶³ Tamtéž. s. 50, 52.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 8.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 29.

mohl být nesmrtelný, jenže o tom ještě nevíš?“ odpovídá: „*Nebo ty? Nebo támhleten?*“ a myslí Štěpána.¹⁶⁶ Naděje se dostává i samotnému Pavlu Nedostálovi, který si v poslední povídce *Lední medvěd Telecomu* díky snu uvědomí, co všechno pro něj jeho nová přítelkyně znamená. Že ji nechce ztratit a že i s málem by s ní byl spokojený. Ihned po výstupu z vlaku jí běží zavolat a ještě než vytočí požadované číslo, povídka končí. Taťána jede ve vlaku a míjí hotel *Balkán*, ve kterém si kdysi chtěli s Ivanem pronajmout pokoj, když se spolu ještě scházeli. Nyní projíždí kolem dojatě nevzhledných domů, v nichž ale mnoho lidí nalézá domov, a ona si uvědomuje, že žádný domov nemá. Neví, kde ho hledat. Na konci povídky však vystupuje „*úplně jinde, než chtěla, ale poprvé na správném místě.*“¹⁶⁷ Daniel o svou naději, se kterou by chtěl vyhlížet smrt, stejně jako jiní starci, přišel během svého povolání lékaře, kvůli kterému viděl zemřít mnoho věřících i nevěřících, ale bohužel také dětí. (Nespavost)

V častém výskytu barového či hospodského prostředí vidíme prvky **autobiografie**. Jan Balabán se často setkával se svými přáteli v barech, nejčastěji v hospodě Černý pavouk.¹⁶⁸ Do svých děl promítá i svou návštěvu Ameriky, v této námi analyzované sbírce je to konkrétně patrné v povídce *Je to jako děcko*, ve které si Ivan Satinský vzpomene na cestu do Buffala a s ní spojenou poruchu auta. Autor se podle nás blíže profiluje do postavy Pavla Nedostála, jehož otec je také lékařem. Stejně jako on má dvě děti, staršího syna a mladší dceru. Také u obou došlo k rozvodu. Další projevy autobiografičnosti jsou patrné v Pavlově evangelické víře. „*Pavlík nedostál se nemohl dočkat konce kázání, a přitom tomu věřil, ach, jak věřil.(...) Neměl by přece jen zajít do kostela? Poslouchat faráře,(...) který přežvykuje Evangelium jako žvýkačku bez cukru?*“¹⁶⁹ Jistý náznak můžeme najít i ve skutečnosti, že Jan Balabán neměl rád komunistický režim¹⁷⁰ a v povídce *Pilot* si Ivan vzpomíná, jak spolu s Pavlem sedávali v hospodě a nadávali na komunisty.¹⁷¹

¹⁶⁶ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 53.

¹⁶⁷ Tamtéž. s. 84.

¹⁶⁸ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem*: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, 58, 61.

¹⁶⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 18.

¹⁷⁰ SASÍNOVÁ, P. *Doufám, že se cítíš lépe*. Krásná Ostrava. [online] 21. 3. 2017. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2015/03/KROS-08_web.pdf

¹⁷¹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 57.

3.4 Obrazná pojmenování a přirovnání

Jan Balabán ve svých dílech využívá častých obrazných pojmenování a přirovnání k vystižení pocitů postav či originálnímu popisu krajiny. Ani tento soubor povídek není výjimkou.

Pavel Nedostál se v povídce *V neděli* přirovnává k bezmocné loutce, k polínku s hřebíkem v hlavě, které má představovat kavku. Kavku, která se ještě nenaučila mluvit, a tak nedokáže říct svůj názor. Proč zrovna tento druh ptáka? Díval se zrovna z okna, když uviděl prolétající hejno. „*Havrani a kavky, letěly do města jako cár utrženého kouře. Vírící živé saze.*“¹⁷² Když se jednou zdá v domácnosti *hádká na spadnutí*, vezme raději děti ven a v lese se už zase cítí osvobozený. „*Děti vesele střešají sníh z větví, které se osvobozeny od tíhy zvedají jako ramena člověka, jemuž se vrátilo sebevědomí.*“¹⁷³ V poslední povídce sedí v hospodě a připadá si jako by byl plný jen zpola. „*Půl života. Nedopitá sklenice, kterou už nikdo znovu nenaplní. Můžeš to vypít hned, nebo si to šetří.*“¹⁷⁴ Během pozorování páru u vedlejšího stolu se přirovnává k *Maryčce Magdonové* a má starost o cizinku, která je podle něho otravována mužem *s hlavou jako halloweenová dýně*. Vzápětí si ale vzpomene na své blízké. „*Naplníš vypitou sklenici slzami? Prodloužíš si tak život?*“¹⁷⁵

Karel si *Odpoledne a večer* sní své sny o vzdálených ostrovech, ve kterých vyhledává samotu, přinášející pocit štěstí. Nikdo tam za ním nemůže, dokud se neprobudí. Děti jsou na prázdninách a on si ten klid užívá, narozdíl od manželky, které se po dětech stýská. Se ženou je v povídce pojí společná skrytá touha projevující se jako moře, jež se vlní dlouhými něžnými pohyby. Pavla toto moře cítí v sobě a dožaduje se tělesného kontaktu se svým mužem, který na její náznaky reaguje předstíráním spánku. „*Chtěl by být železnou kramlí pevně zaraženou do dřeva, skobou, kterou nikdo nevytrhne a neobráti, jak se o to teď snaží jeho žena.*“¹⁷⁶ Karlovi se jeho vnitřní touha promítá do snů a svými vlnami ho nese ke všem jeho vysněným ostrovům. (Odpoledne a večer)

Ivan míří ke své tetě, u které dobrých deset let nebyl a ani neví, zda ještě vůbec žije. Nyní, když míří k jejímu domovu, všimne si bouřkového mraku, který tísní letní den, jako špatné svědomí tísní jeho myšlenky. „*Člověk najednou více vnímá hmyz a pot a vzpomínky*

¹⁷² BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 15.

¹⁷³ Tamtéž. s. 34.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 86.

¹⁷⁵ Tamtéž. s. 87.

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 41.

se vtírají s nebezpečnou naléhavostí.¹⁷⁷ Vybavuje si jeden z tetiných obrazů, na kterém stojí „bílá těžká postava ženy jak padající bříza a (...) uprostřed obrazu se objímá několik červených figur. Promáznuti hutnými tahy jeden do druhého jako plameny jednoho ohně.“¹⁷⁸ Teta si zřejmě byla vědoma určité opuštěnosti, která byla zapříčiněna její duševní chorobou. Ovšem její synovec je u ní vždy vítán. „Hrnc na plotně tak povědomý, jako by tam stál deset let a ovesná kaše v něm ještě nestačila vychladnout.“¹⁷⁹ Jako by tam celá ta léta čekal jen na něj.

Danielu Nedostálovi zní slova sen a syn jako vzdálený zvon, který se ozývá po usnutí v jeho novém snu „nad krajinou, která je vylámaná v zemi jako lom. Plná měst a vesnic. Rozlehlá plástev suchých sídel, v nichž lidé nemohou žít, ale musí. Jako by jim to poručil nějaký Stalin.“¹⁸⁰ Velice osobitý styl popisu nacházíme také v další části snu, kdy začíná apokalypsa a k zemi se řítí černé oblouky mostu. „Sypou se z nebe jako strašlivý kovošrot, a kam dopadnou, vyhazují do vzduchu gejzíry hlíny a zdiva. Mezi mosty blýskají jasně červené mžitky. Ostré jehly se křížují všemi směry. (...) Lidé uléhají do hnízd v kráterech, jak se chumrlají v záření, které omotává zemi nespočetnými svazky zlatých nití. Veliká zářící síť zatahuje svět a lidé umírají.“¹⁸¹

Pocity Dany Nedostálové jsou patrné ihned na počátku povídky z jejího popisu prvních vjemů po probuzení. „Jako by se v ní uvolnil nějaký orgán. Ledvina, děloha, plicní lalok.“¹⁸² Zeď u postele podrápaly děti nehty a Daně pod zavřenýma očima tečou slzy nosem. Představa zarývajících se nehtů do omítky i slz, které si klestí cestu ven jinak, než je obvyklé, nevyvolává zrovna příjemné pocity. Kvůli kocovině jí „v bolavé hlavě praskalo jako v nevytuněném rádiu“¹⁸³. Vzpomene si na svého bývalého manžela a všechny předchozí muže v jejím životě a cítí neodolatelnou touhu. „Tak se to leskne jako kraj pánve, jako mosazná klika, jako slunce tekoucí po mokré střeše.“¹⁸⁴ Sedí u ledničky a zapíjí vodku džusem. „(...) poteče mi koutkem úst, dolů po krku, mezi prsa a na břicho. Ještě to není krev, jen šťáva z přezrálých plodů.“¹⁸⁵ Jako by tím naznačovala, že ještě neumírá, ale tvrdě si uvědomuje, že stárne.

¹⁷⁷ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 43.

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 45.

¹⁷⁹ Tamtéž. s. 46.

¹⁸⁰ Tamtéž. s. 7.

¹⁸¹ Tamtéž. s. 8.

¹⁸² Tamtéž. s. 73.

¹⁸³ Tamtéž. s. 73.

¹⁸⁴ Tamtéž. s. 74.

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 75.

3.5 Symbolika z bible

Vzhledem k Balabánovu křesťanskému vyznání a již zmiňované českobratrské tradici celé jeho rodiny se zaměříme na možnou spojitost mezi biblickými jmény a jmény povídkových postav. A zároveň se podíváme na číselnou symboliku v biblickém rázu.

3.5.1 Symbolika čísel z bible

V dílech Jana Balabána se často objevují motivy víry, pojednání a číselná symbolika z bible. Sám patřil, jak jsme se zmiňovali už výše, do rodiny s českobratrskou evangelickou tradicí a s interpretací biblických knih se setkával na faře ve Sněžném i ve vítkovickém evangelickém sboru.¹⁸⁶ Na následujících stranách se pokusíme odhadnout záměry autora v symbolice užitých čísel.

První povídka knihy se jmenuje *Nespavost*, kterou Daniel Nedostál trpí. Ovšem nebylo to tak vždycky, dříve pro něho byl spánek něčím samozřejmým. „*To bylo před třiceti lety, tehdy ještě nespavostí netrpěl.*“¹⁸⁷ Odkážeme-li se na bibli, představuje číslo **třicet** jistou *neblahou lhůtu*¹⁸⁸ a nyní trpí Daniel nespavostí a místo poklidného spánku bloudí po bytě a přemýšlí o smrti. Se vzpomínkou na dobu před třiceti lety se setkáme i v povídce *Natálie*, kde se takto pozastavuje Ivan Satinský nad prázdninami u tety, kdy ho s bratrem fotila maminka na cestě. To byl ještě malý kluk a neměl za sebou rozpad manželství, ztrátu práce ani rozchod s milenkou.

Objevuje se moment opakující se sedmidenní/leté doby, po kterou se něco stále opakuje. Je zde vidět symbolika času, po který Bůh tvořil svět a blížil se tím k cíli, ke stvoření. Zároveň se ale postava první povídky pozastavuje nad tím, že se každých opakujících se **sedm** let blíží smrti. K cíli, ke kterému se blíží každý člověk. Ve skutečnosti to může být doba o něco delší či kratší. Vyobrazuje zde konkrétní situace, kdy mohl přijít o život, a zdůrazňuje pravidelnost sedmi lety. Těchto sedm let představuje vždy jeden oblouk pomyslného mostu života. (Nespavost) Pokud se zaměříme na tyto jednotlivé situace blíže, ke karibské krizi došlo na podzim roku 1962, přibližně před sedmi lety byl studentem medicíny a byl mu léčen zánět ledvin, dalších přibližně sedm let nazpět by tedy odpovídalo konci druhé světové války. Tato pravidelnost v životě člověka poté graduje

¹⁸⁶ IWASHITA, D., PLZÁK, M. *Honzo, ahoj!*: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů. Praha: Kalich, 2011, s. 24.

¹⁸⁷ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 6.

¹⁸⁸ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/5-Symbolika-cisel-v-intervalu-12-1001.html>

v čísle **sedmdesát**, kdy se význam posune až na úplnost, naplnění. Představuje „týden života“, který je však sedmdesátým rokem naplněn a představuje tak hranici lidského věku.¹⁸⁹ „Každých sedmdesát let a pak už se já opakovat nebudu.“¹⁹⁰ Daniel tedy předpokládá, že po sedmdesáti letech bude jeho život naplněný.

Číslo **tři** je v bibli považováno za číslo svaté trojice, Otce, Syna a Ducha svatého, jež všichni dohromady jsou jedním a tímž Bohem. Představují Boha nad námi, Boha v bratru a Boha v nás.¹⁹¹ Trojice se v díle objevuje nejprve v povídce *Je to jako děčko*, kde se Ivan Satinský setká se třemi lidmi u benzinové pumpy a žádá je o pomoc s rozbitým autem. V tu chvíli je mu od ženy z trojice nabídnuta káva a chlapec mu prohlédne auto, přičemž ho uklidní, že může jet dál. Starší muž, který je tam s nimi, v tichosti sedí. Možná právě tato třetí osoba představuje Ducha svatého neboli Boha v doktoru Satinském, který prokazuje svou nečinnost, neboť Ivan je ateista a v Boha nevěří. Další trojici tvoří matka, babička a prababička Štěpána Jeřába v povídce *Armagedon*, které na něho, i přes všechny problémy, které s ním mají, dávají pozor. Jednou se ale všechny tři v domě udusí spalinami z kotle a on jediný přežije díky chvilkovému pobytu v nemocnici, přichází tím během jedné noci o Boha celého. V povídce *Highlander* je tato postava také označena za člověka, který je „ožralej od patnácti let“.¹⁹² Číslo **patnáct** přitom označuje chvíli po „dvoutýdenní“ ukončené době.¹⁹³ Jako by šlo o dvakrát sedm, čili dvě opakující se sedmiletá období, po kterých začíná pít a jeho život se ubírá jiným směrem. Dále v povídce *Vyznavač* měl Timoteus tři dcery. Nejmladší z nich byla zasažena duševní nemocí po té, co jejich otec začal zapomínat na matku. Zde by mohlo jít o ztrátu Boha v bratru, tedy Syna. Jako by tito lidé ztráceli svými činy vždy určitou část Boha a podle toho se odvíjel jejich další život.

V již zmíněné povídce *Natálie* se ústřední postava setkává se svou tetou, se kterou nebyla **deset** let v kontaktu. Deset let má představovat uzavřenou řadu, dekádu, úplnost.¹⁹⁴

¹⁸⁹ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/5-Symbolika-cisel-v-intervalu-12-1001.html>

¹⁹⁰ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 6.

¹⁹¹ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 8. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/2-Symbolika-cisel-1-2-3.html>

¹⁹² BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 50.

¹⁹³ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/5-Symbolika-cisel-v-intervalu-12-1001.html>

¹⁹⁴ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 10. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/4-Symbolika-cisel-8-9-10-11.html>

„Hrniec na plotně tak povědomý, jako by tam stál deset let a ovesná kaše v něm ještě nestačila vychladnout.“¹⁹⁵ Jako by se stále dodělávala, než uběhla doba odloučení a on se vrátil. Nyní je určitá dekáda u konce a začíná jiný život. Tento dojem má i sama postava, když prožívá pocity před usnutím. „Když usínal, zase měl ten pocit, který se ho zmocňuje vždy tehdy, když se život mění.“¹⁹⁶ V této povídce se ale objevují ještě další dvě čísla. Během války byl tetin přítel zastřelen Němci a je udána doba před **padesáti** lety. V bibli mělo „padesáté léto milostivé připomínat a předjímat ráj“, mělo označovat blaženou věčnost.¹⁹⁷ Tato věčnost je podepřena také větou, ve které tetička na možnost „zítřejšího rozhovoru“ odpovídá: „Zítřka, nebo za **tisíc** let?“¹⁹⁸ A v této číslovce zároveň ukazují uzavřenou epochu. Postava tetičky jako by byla v té chvíli smířena se životem, měla vše uzavřeno, dokončeno, povídka dává najevo úplnost hned třemi číslovkami. Vrátime-li se k desítkám, objevíme desetiletý rozdíl mezi prvním a posledním dítětem v povídce *Vyznavač*. Děti má v této povídce Timoteus **pět**. Pět je počet prstů jedné ruky a v bibli jde o připodobnění k nástroji moci.¹⁹⁹ Ve chvíli, kdy vyznavač zaměří svůj zájem více na své vlastní aktivity než na ženu a děti, se mu rodina začne rozpadat a on o svou „moc“ přichází. Během vyznavačství se tak zhroutí vlivem těžké nemoci a je upoután k lůžku v nemocnici.

V díle se také často objevuje číslo **dva**, které představuje polaritu, protiklad. Jedná se o opozita dne a noci, země a nebe, slunce a měsíce aj. V námi rozebírané sbírce jde o nejsilnější protiklad ženy a muže. Nejčastěji tvoří dvojici lidí, kteří jsou společně v určitém vztahu, v němž jsou, mnohdy silně, zjevné jejich rozdílné postoje ke stejné situaci. Mezi konkrétní příklady můžeme zařadit Pavlu s Karlem a jejich individuální touhy v povídce *Odpoledne a večer*. Dále Ivana, řešícího existenciální otázky, na jedné straně a Taťánu, která se zajímá jen o jasné a hmatatelné věci z jejího bezprostředního okolí. (Proměny) Také můžeme zmínit Danu s Pavlem a jejich odlišný dojem z jejich společného, nyní bývalého, života. (Prázdniny, Lední medvěd Telecomu)

¹⁹⁵ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 46.

¹⁹⁶ Tamtéž. s. 47.

¹⁹⁷ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorage a duchovní život, 2000-2017. [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/5-Symbolika-cisel-v-intervalu-12-1001.html>

¹⁹⁸ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 47.

¹⁹⁹ HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorage a duchovní život, 2000-2017. [cit. 8. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/3-Symbolika-cisel-4-5-6-7.html>

3.5.2 Symbolika jmen z bible

V povídkách jsou některá jména postav totožná se jmény biblickými. Domníváme se, že je v tom určitý záměr autora, jenž si jména vybíral podle některých biblických příběhů, které se s danými jmény pojily. Vystihoval tím zřejmě některé vlastnosti a projevy postav.

Jméno **Pavel** nesl svatý muž, který byl hrdý na své kulturní dědictví a dodržování rituálů.²⁰⁰ Podobu s povídkovou postavou Pavla vidíme v jeho nespokojenosti se současným průběhem nedělního dne. S láskou vzpomíná na dobu svého dětství a jeho tradičních nedělí. (V neděli) Také i samotná skutečnost, že je zrovna Pavel ve sbírce věřící, skýtá možnost podoby. „*Pavlík Nedostál se nemohl dočkat konce kázání, a přitom tomu věřil, ach, jak věřil.*“²⁰¹ Biblický Pavel hlásá, že „*ke spáse vede víra a nic jiného, a že smrtelní lidé musí namísto slepého dodržování zákonů jednoduše a naprosto věřit*“.²⁰²

Jedním z nejbližších Pavlových společníků a zároveň písařů byl **Timoteus**. Tímto jménem nazval Pavel Nedostál jednoho vyznavače, na jehož příběhu naznačoval v dopisu pro Jeny chápání a smysl víry. Povídka se jmenuje *Vyznavač* a ke všem jménům v dopisu lze najít biblický příběh. Timoteovy dcery se jmenují **Rút** a **Noemi**. V bibli mají sice jiný příbuzenský vztah, a to vztah snachy a tchýně, nicméně v obou případech je Rúť ve vztahu k Noemi starostlivá a nechce ji za žádných okolností opustit. „*Chodila jsem za ní. Brala jsem ji do náručí.*“²⁰³ „*Nenaléhej na mě, abych tě opustila... Kamkoli půjdeš, půjdu, kdekoli zůstaneš, zůstanu.*“²⁰⁴ Jejich matka **Marie**, Timoteova manželka, se v povídce zhroutí a je popisována jako žena, která ztratila víru a je zavržena Bohem. Timoteus nad ní vedl „*boží prosby*“²⁰⁵ a chtěl z ní vyhnat „*nečistého ducha*“²⁰⁶. Podle nás je výběr této postavy inspirován sv. Marií Magdalénou. Ta se v bibli vyskytuje jako posedlá žena, ze které Kristus vyhnal sedm démonů.²⁰⁷

Daniel byl svým králem vhozen do jámy lvové, ze které ale vyvázl bez újmy.²⁰⁸ Smrti unikl i Daniel Nedostál v povídce *Nespavost*, když utíkal s dalšími kluky po mostě, jenž na konci války vojáci odpalovali. „*Jako by snad chtěli zabít jen jeho a těch pár kluků,*

²⁰⁰ CALVOCORESSI, P. *Kdo je kdo v Bibli*. Praha: Baronet, 1996, s. 231.

²⁰¹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 18.

²⁰² CALVOCORESSI, P. *Kdo je kdo v Bibli*. Praha: Baronet, 1996, s. 238.

²⁰³ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 59.

²⁰⁴ CALVOCORESSI, P. *Kdo je kdo v Bibli*. Praha: Baronet, 1996, s. 255.

²⁰⁵ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 58.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 57.

²⁰⁷ ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 149.

²⁰⁸ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 75.

*kteří si tam hráli.*²⁰⁹ Další podobnost u této povídkové postavy vzniká v jejím snu, ve kterém dochází k apokalyptickým scénám. Dochází k rozpadu celé krajiny, umírání lidí, tříštění mostů a Daniel se na to všechno musí jen dívat. A právě apokalyptická literatura má rané základy v *Knize Danielově*.²¹⁰

Sv. **Štěpán** je v bibli zobrazován jako prvomučedník. Byl jedním z apoštolů, kteří měli pomoci s řešením sporu mezi Židy a Řeky. Kázal také lidem a byl neprávem obviněn z rouhání. Během své řeči před radou si však svými názory posluchače rozhněval. Ti ho vyvedli za město a tam ukamenovali.²¹¹ V našem díle se vyskytuje Štěpán Jeřáb. Spojitost mezi nimi vidíme v místě vyvolávání svých názorů, se kterými okolí nesouhlasilo. A tak i on byl nakonec vyveden ze shromáždění napospas své obnovené alkoholové závislosti.²¹²

²⁰⁹ BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 6.

²¹⁰ CALVOCORESSI, P. *Kdo je kdo v Bibli*. Praha: Baronet, 1996, s. 79.

²¹¹ ROYT, J. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2007, s. 278.

²¹² BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host, 2007, s. 30.

Závěr

V prvních kapitolách práce jsme představili Balabánův život a jeho dílo. S pomocí sekundární literatury jsme vysvětlili některé termíny, které byly v práci zmíněny. Dále jsme se zaměřili na analýzu vybraného cyklu povídek *Prázdniny*, jež Jan Balabán napsal jako svou třetí knihu krátkých prozaických textů.

Cílem práce bylo zmíněnou sbírku analyzovat a na základě odborné literatury v ní vyhledat a určit vybrané prvky. Všimli jsme si užitých kompozičních postupů, a to nejen s ohledem na jednotlivé povídky, ale zároveň v rámci celé sbírky. Zjistili jsme tedy, že ač jsou děje v povídkách řazeny chronologicky s retrospektivními rysy díky vloženým vzpomínkám, tak samotná kniha je uspořádána v roztržitěné kompozici. Časové linie se prolínají a v povídkách, které se na začátku zdají být samostatnými příběhy, jsou v průběhu dalších textů osvětlovány souvislosti mezi jednotlivými ději a postavami. Pokusili jsme se pojmenovat vyprávěcí situace a rozlišit postavy jednotlivých povídek. Dále jsme si všimli užitých přirovnání a obrazných pojmenování, jichž autor často ve svých dílech užívá za účelem ozvláštňení textu. Vybraná pojmenování jsme citovali a pokusili jsme se u nich určit jejich možný význam. Zabývali jsme se také biblickou symbolikou, a to konkrétně vzhledem ke křesťanským jménům a číslům, která se v povídkách objevují.

Petr Hruška se na obálce knihy *Prázdniny* vyjádřil o naději, která je v tomto díle zastoupena jen v jakémsi nulovém stupni. My se ovšem domníváme, jak jsme se zmínili i v podkapitole o motivech, že povídky jistou naději obsahují. Tuto naději spatřujeme v přítomnosti radostných chvil s dětmi či v nastupujících začátcích nového života. Jistou naději viděla v Balabánově tvorbě i jeho přítelkyně Blanka Kostřicová, která v jeho dílech vnímala vývoj směrem od pocitů sestupu až k nadějnému vykročení do nového života. „(...) i ty nejtemnější autorovy polohy v sobě obsahují určitý záblesk naděje.“²¹³ Stejně tak si dovolíme nesouhlasit s přirovnáním Balabánových postav ke ztroskotancům, jehož, jak jsme se již v práci zmiňovali, bylo často užíváno. Jde o příběhy obyčejných lidí, kteří žijí své životy a prožívají tedy jisté životní situace. Autor se inspiroval, jak je zřejmé i z jeho rozhovorů, ve svém okolí či ze svých osobních zkušeností. V předkládané práci jsme citovali autorův názor na tyto soudy jeho hrdinů, jímž potvrzuje, co jsme již zmínili, a tedy že se do jeho postav promítají deprese a krize lidí středního věku, které potkává a vidá kolem sebe. A vzhledem k tomu, že nejsou stále šťastní, je nelze nutně považovat

²¹³ KOSTŘICOVÁ, B. *Sestupy a naděje Jana Blabána*. Olomouc: Civipolis, 2013, s. 13.

za „ztroskotance“. Pokud v jeho dílech vnímáme jisté prvky autobiografičnosti, snadno bychom tak nazvali ztroskotancem i samotného autora, kterým podle nás nebyl.

Resumé

Jan Balabán is the representative of contemporary existential prose. The most celebrated genre of his work is a short story. But his works are on the border between short story and novel generally. This means that the short stories resemble the chapters of the novel and conversely the novels break into short stories. In his books appear autobiography features and themes of emptiness, fatigue by life and helplessness. We also find hope in his short stories.

This thesis deals with the analysis of the short stories book *Prázdniny*. The first chapters introduce the author's life and work. The next chapter briefly describes selected professional terms that we need for our analysis. Follows our own analysis of the work in which we use to professional literature. In author's short stories, we focused on the used composition, the types of narrators and characters. The chronological composition with retrospective elements prevails. We also searched the main themes and interpreted the selected figurative naming. We also took note of the symbolic numbers and first names with respect to the Bible and its interpretation.

Použitá literatura a zdroje

Primární literatura

- BALABÁN, Jan. Prázdniny. 2. Vyd. Brno: Host, 2007, 89 s. ISBN 978-80-7294-255-8.

Sekundární literatura

- BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. 1. Vyd. Brno: Host, 2003, 360 s. ISBN 80-7294-080-5.
- CALVOCORESSI, Peter. *Kdo je kdo v Bibli*. 1. Vyd. Praha: Baronet, 1996, 334 s. ISBN 978-80-85890-63-1.
- ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 151 s. ISBN 80-204-0337-X.
- HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. 1. Vyd. Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.
- HRABAL, Jiří. *Fokalizace: analýza naratologické kategorie*. Praha: Dauphin, 2011, 221 s. ISBN 978-80-7272-390-4.
- HRABÁK, Josef. *Poetika*. 2. Vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977, 361 s.
- IWASHITA, Daniela., PLZÁK, Michal. *Honzo, ahoj!: setkání s Janem Balabánem: sborník vzpomínek, textů, obrazů, fotografií Janu Balabánovi k nedožitým padesátinám 29. Ledna 2011 od jeho blízkých, přátel, spolupracovníků a čtenářů*. 1. Vyd. Praha: Kalich, 2011, 239 s. ISBN 978-80-7017-148-6.
- KOSTŘICOVÁ, Blanka. *Sestupy a naděje Jana Balabána*. 1. Vyd. Olomouc: Civipolis, 2013, 139. s. ISBN 978-80-905527-0-8.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. 1. Vyd. Plzeň: Fraus, 2006, 154 s. ISBN 80-7238-620-4.
- RIMMON-KENAN, Shlomith. *Poetika vyprávění*. 1. Vyd. Brno: Host, 2001, 174 s. ISBN 80-7294-004-X.
- ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2007, 342 s. ISBN 978-80-246-0963-8.
- TODOROV, Tzvetan. *Poetika prózy*. 1. Vyd. Praha: Triáda, 2000, 336 s. ISBN 80-86138-27-5.

Internetové odkazy

- DOMBROVSKÁ-SLÍVOVÁ, L. *Psaním se snažím pochopit svět*. LitENky. [online] 7. 4. 2006. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1501>
- FRANTIŠKÁN, M. *Čtenářský deník...Možná že odcházíme*. Čtenářský deník. Dokument 2008. [online] 19. 1. 2008. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik/308292320020002-ctenarsky-denik-mozna-ze-odchazime/>
- HELLER, J. *Symbolika čísel v Bibli* [online]. Pastorage.cz.: podklady pro pastorační a duchovní život, 2000-2017. [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.pastorage.cz/Knihovna/5-Symbolika-cisel-v-intervalu-12-1001.html>
- CHUCHMA, J. *Jan Balabán*. [online] [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.janbalaban.cz/biografie-4.html>
- IWASHITA, D. S Janem Balabánem o jeho knihách, hrdinech, samotě a „nulovém stupni naděje“. LIDOVKY.cz [online] 23. 5. 2010 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/zemrel-jan-balaban-jeden-z-nejlepsich-ceskych-spisovatelu-p3i-/lide.aspx?c=A100423_151730_lide_glu
- ŘÍHOVÁ, Z. *Jan Balabán: prozaik, publicista a překladatel*. [online] 30. 12. 2015. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639>
- SASÍNOVÁ, P. *Doufám, že se cítíš lépe*. Krásná Ostrava. [online] 21. 3. 2017. [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.krasnaostrava.cz/wp-content/uploads/2015/03/KROS-08_web.pdf
- SEVERA, J., MALÁ, Z. *Jan Balabán*. Spisovatelé a literatura. [online] 17. 3. 2013 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jan-balaban/>
- VŠELICHOVÁ, P. *Jan Balabán*. iVysílání. Dokument 2011. [online] 29. 12. 2011 [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10317987201-jan-balaban/>

Zmiňované kvalifikační práce

- BEDNAŘÍKOVÁ, Klára. *Prozaik Jan Balabán*. Olomouc, 2008, 58 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce Lubomír Machala.
- ELIÁŠOVÁ, Jitka. *Povídkové soubory Jana Balabána*. Brno, 2012, 69 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Ústav české literatury a knihovnictví. Vedoucí práce Jan Tlustý.
- VELEHRADSKÁ, Jana. *Povídkový román Jana Balabána*. Pardubice, 2013, 67 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Katedra literární kultury a slavistiky. Vedoucí práce Vladimír Novotný.
- VODVÁŘKOVÁ, Barbora. *Topos města v díle Jana Balabána*. Brno, 2011, 46 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Ústav české literatury a knihovnictví. Vedoucí práce Zbyněk Fišer.